

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Politické režimy ve Venezuele od roku 1999

Bakalářská práce

Autor: Ondřej Holzman

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Vedoucí práce: Mgr. Karel Kouba, M.A., Ph.D.

Hradec Králové, 2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Ondřej Holzman

Studium: F12548

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Politické režimy ve Venezuele od roku 1999**

Název bakalářské práce AJ: Political regimes in Venezuela since 1999

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato bakalářská práce se zabývá posledními dvěma prezidenty Venezuely Hugem Chávezem a jeho vyvoleným stranickým nástupcem Nicolásem Madurem a zaměřuje se na analýzu venezuelského politického režimu za jejich vlád s ohledem na teorii hybridních režimů, které se nacházejí na pomezí mezi demokracií a autoritářstvím. V první části práce je představena teorie hybridních režimů a koncepty různých autorů, v rámci nichž je pak politický režim ve Venezuele zkoumán. Ve druhé části jsou představeny podmínky, za jakých se Hugo Chávez a následně Nicolás Maduro ujali vlády, a důležité kroky a události během jejich vládnutí. Cílem práce je analyzovat, jakým způsobem se režim pod jejich vládou mění a jaké okolnosti k tomu vedou.

Bílek, Jaroslav. 2015. "Hybridní režimy jako svébytná kategorie politických režimů: Komparace vybraných přístupů." *Středoevropské politické studie* 17, č. 2, 212-233. Diamond, Larry. 2002. "Thinking about hybrid regimes." *Journal of Democracy* 13, č. 2, 213-5. Dvořáková, Vladimíra, Buben, Radek a Němec, Jan. 2012. "Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe. Praha: Sociologické nakladatelství. Ellner, Steve. 2003. "Introduction: The Search for Explanations." In: *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization, and Conflict*. Ed. Steve Ellner a Daniel Hellinger. Boulder: Lynne Rienner, 726. Hellinger, Daniel. 2003. "Political Overview: The Breakdown of Puntofijismo and Rise of Chavismo." In: *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization, and Conflict*. Ed. Steve Ellner a Daniel Hellinger. Boulder: Lynne Rienner, 275-4. Levitsky, Steven a Way, Lucan A. 2002. "The Rise of Competitive Authoritarianism." *Journal of Democracy* 13, č. 2, 516-5. López Maya, Margarita. 2003. "Hugo Chávez Frías: His Movement and His Presidency." In: *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization, and Conflict*. Ed. Steve Ellner a Daniel Hellinger. Boulder: Lynne Rienner, 739-2. Myers, David. J. 2007. "Venezuela: Consolidating a Different Democracy." In: *Latin America Politics and Development*. 6. vydání. Eds. Wiarda, Howard J. a Kline, Harvey F. New York: Westview Press, 268-303. Nelson, Brian A. 2009. *The Silence and the Scorpion: The Coup Against Chavez and the Making of Modern Venezuela*. New York: Nation Books. Novotná Nachtigallová, Mariana. 2010. "Venezuela." In: *Politické systémy Latinské Ameriky*. Praha: Economia. 234. Wilpert, Gregory. 2007. *Changing Venezuela by Taking Power: The History and Policies of the Chavez Government*. London: Verso.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Karel Kouba, Ph.D., M.A.

Datum zadání závěrečné práce: 23.6.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářského práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 12. 12. 2016.

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Karlu Koubovi, M.A., Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce.

Anotace

Holzman, Ondřej. 2016. *Politické režimy ve Venezuele od roku 1999*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové. Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se zabývá posledními dvěma prezidenty Venezuely Hugem Chávezem a jeho vyvoleným stranickým nástupcem Nicolásem Madurem a zaměřuje se na analýzu venezuelského politického režimu za jejich vlád s ohledem na teorii hybridních režimů, které se nacházejí na pomezí mezi demokracií a autoritářstvím. V první části práce je představena teorie hybridních režimů a koncepty různých autorů, v rámci nichž je pak politický režim ve Venezuele zkoumán. Ve druhé části jsou představeny podmínky, za jakých se Hugo Chávez a následně Nicolás Maduro ujali vlády, a důležité kroky a události během jejich vládnutí. Cílem práce je analyzovat, jakým způsobem se režim pod jejich vládou mění a jaké okolnosti k tomu vedou.

Klíčová slova: Venezuela, Hugo Chávez, Nicolás Maduro

Annotation

Holzman, Ondřej. 2016. *Political regimes in Venezuela since 1999*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové. Bachelor Degree Thesis.

This thesis deals with the last two presidents of Venezuela Hugo Chavez and his chosen successor Nicolás Maduro and focuses on the analysis of the Venezuelan political system during their governments with regard to the theory of hybrid regimes, which stand between democracy and authoritarianism. In the first part, the theory of hybrid regimes and concepts from different authors are introduced and within this theory is political regime in Venezuela examined. The second part presents the conditions under which Hugo Chavez and subsequently Nicolás Maduro took power and important steps and events during their rule. The aim is to analyze how the regime under their rule changes and what are the circumstances for doing so.

Keywords: Venezuela, Hugo Chávez, Nicolás Maduro

Obsah

Úvod	7
1 Hybridní režimy podle Levitského a Waye – soutěživé autoritářství ..	11
2 Politický vývoj ve Venezuele do roku 1999	17
3 Srovnání režimu Huga Cháveze a Nicoláse Madura	23
3.1 Volební aréna soupeření	23
3.1.1 Prezidentské volby a volby do Národního shromáždění v roce 2000	23
3.1.2 Volby do národního shromáždění v roce 2005	25
3.1.3 Prezidentské volby v roce 2006	26
3.1.4 Volby do Národního shromáždění v roce 2010	27
3.1.5 Prezidentské volby v roce 2012	29
3.1.6 Prezidentské volby v roce 2013	30
3.1.7 Volby do Národního shromáždění v roce 2015	31
3.1.8 Shrnutí volební arény soupeření	35
3.2 Legislativní aréna soupeření	38
3.2.1 Vládnutí dekrety v roce 2002 a pokus o státní převrat	38
3.2.2 Vládnutí dekrety v letech 2013 až 2016	40
3.2.3 Ústavní referenda v letech 2007 a 2009	43
3.2.4 Shrnutí legislativní arény soupeření	45
3.3 Nerovné hrací pole	48
3.3.1 Odvolací referendum v roce 2004	48
3.3.2 Odvolací referendum v roce 2016	50
3.3.3 Shrnutí nerovného hracího pole	52
Závěr	54
Seznam použitých pramenů a literatury	59
Literatura	59
Internetové zdroje.....	61

Úvod

Venezuela patří v posledních letech k jednomu z nejsledovanějších politických systémů v Latinské Americe. Nejen kvůli aktuální politické situaci v zemi, ale také vzhledem k poněkud odlišnému vývoji, který téměř třicetmiliónová země na severním pobřeží Jižní Ameriky prodělala. Od svého získání nezávislosti na začátku 19. století si nejprve Venezuela prošla nestabilním obdobím mnoha vlád, které střídavě nahrazovali diktátoři. Až poté, v polovině 20. století, se začal formovat stranický a demokratický systém, který fungoval velice dobře a Venezuele přinesl rozkvět a prosperitu¹.

Takzvaná třetí vlna demokratizace, jak ji definoval Samuel P. Huntington a která se začala šířit do celého světa po Karafiátové revoluci v Portugalsku v roce 1974, se tedy Venezuely příliš netýkala. Pro mnoho zemí Latinské Ameriky², kam se třetí vlna demokratizace dostala koncem sedmdesátých let minulého století, znamenal její příchod konec vojenských vlád a nástup demokratizačních procesů³ (Huntington 2008: 31). Nikoliv však ve Venezuele, kde se naopak začal v tomto období původní, stabilní stranický systém rozpadat a místo k posílení demokracie docházelo k jejímu oslabování. Dlouhotrvající krize, obsahující několik neúspěšných pokusů o převrat a sílící politické i ekonomické problémy, nakonec vyvrcholila na konci devadesátých let, kdy nepříznivé situace v zemi využil podplukovník Hugo Rafael Chávez Frías a po vyhraných prezidentských volbách v roce 1998 usedl do prezidentského paláce.

Během svého prezidentského mandátu, který trval nepřetržitě od roku 1999 až do roku 2013, kdy Hugo Chávez zemřel, si Chávez vybudoval silný kult osobnosti a postupně upevňoval svou moc a z kdysi konsolidované demokracie Venezuelu začal posouvat na pomezí mezi demokratické a nedemokratické, tedy

¹ Výjimku představuje dekáda mezi roky 1948 a 1958, kdy byla ve Venezuele zavedena vojenská diktatura.

² Např. Argentina, Bolívie, Brazílie, Ekvádor nebo Peru.

³ Návrat demokratických principů probíhal po rozpadu SSSR také zejména v zemích bývalého východního bloku.

autoritativní režimy. Mnoho jeho kroků podřývalo principy demokratických systémů, a tak se Venezuela zařadila mezi „nejednoznačné režimy“ (Diamond 2002: 22). Po smrti Huga Cháveze se v roce 2013 stal novým prezidentem Nicolás Maduro, jenž byl vyvoleným nástupcem zesnulého prezidenta. I on tak pokračoval v nastoleném trendu a Venezuela je i nadále řazena mezi „nejednoznačné režimy“. Přestože je však Maduro přímým pokračovatelem politiky Huga Cháveze, dochází v rámci venezuelského režimu k určitým proměnám.

Kategorii „nejednoznačných režimů“ zkoumá teorie tzv. hybridních režimů, které se nacházejí právě mezi demokracií a autoritářstvím. Tato bakalářská práce se na oba politické režimy – Huga Cháveze a Nicoláse Madura – zaměřuje a snaží se je analyzovat v rámci teorie hybridních režimů a dále je pak porovnat mezi sebou, a to ve smyslu jak se venezuelský režim během vlády Cháveze a Madura vyvíjel a proměňoval, protože oba zmínění prezidenti praktikují poněkud odlišné politiky a přístupy, které je zajímavé a zároveň aktuální sledovat. Proto je v této bakalářské práci využita komparativní metoda, jež umožní podrobně popsat venezuelský politický systém od roku 1999 a zároveň porovnat změny, plynoucí z nástupu Nicoláse Madura.

Jedním z hlavních podnětů pro výběr tohoto tématu bakalářské práce je zejména aktuální politická a společenská situace ve Venezuele. Po relativně stabilním vládnutí Huga Cháveze se totiž Venezuela pod vedením jeho nástupce Nicoláse Madura zmítá v obrovských politických i ekonomických problémech, obyvatelé nemají dlouhé měsíce přístup k naprosto základním potravinám a zboží a hrozí, že celý Chávezův projekt, který ve Venezuele téměř patnáct let budoval, zkrachuje. Práce má proto jednak za cíl zjistit, zda politický systém ve Venezuele skutečně odpovídá klasifikaci hybridního režimu, konkrétně soutěživému autoritářství, a jednak jak se tento režim proměňoval v době, kdy byli u vlády Hugo Chávez a následně Nicolás Maduro, protože situace v zemi se dramaticky změnila. Vývoj obou režimů bude sledován a porovnáván na základě proměnných z konceptu soutěživého autoritářství od Levitského s Wayem.

V první části představím teorii hybridních režimů jako svébytnou kategorii politických režimů. Do výzkumu hybridních režimů významným způsobem zasáhla výše zmíněná třetí vlna demokratizace, jak ji definoval Samuel Huntington⁴. Díky třetí vlně demokratizace se sice počet demokratických zemí ve světě zdvojnásobil (Diamond 2002: 25), ale ne každá země prošla tranzicí až do jejího úspěšného konce, tedy k plně konsolidované demokracii. Vývoj mnoha režimů se zastavil na pomezí mezi konsolidovanou demokracií a autoritářstvím a v rámci dosavadního výzkumu nedemokratických režimů tak začala vznikat nová, nezávislá kategorie⁵, později označená právě jako hybridní režimy. Problematikou nových režimů, nacházejících se mezi demokracií a autoritářstvím, se začala zabývat celá řada teoretiků, a tak se v této oblasti kumuloval značný akademický kapitál. Výsledkem bylo neustálé vyvíjení nových hypotéz a teoretických konceptů (Bílek 2015: 213) a celkově se kolem teorie hybridních režimů vede jedna z nejzajímavějších debat na poli výzkumu nedemokratických režimů (Bílek 2015: 214). Jako první přišla s pojmem a myšlenkou hybridních režimů Terry Lynn Karlová v roce 1995, která ve své práci studovala režimy střední Ameriky. Karlová ve své práci považovala za důležité, aby byl charakter hybridních režimů právě od autoritářství a demokracie vymezen. Již tehdy považovala hybridní režimy za přetrvávající fenomén, nejen součást tranzice (Karlová 1995). Za důležitého teoretika ve výzkumu celé teorie je pak považován Larry Diamond, který ve svém slavném textu „Thinking About Hybrid Regimes“ hybridní režim definoval, a to jako režim kombinující demokratické a autoritářské prvky, v němž je oficiálně nastolena demokracie, ale v praxi je režim autoritativní (Diamond 2002). Mezi důležité teoretiky hybridních režimů můžeme dále zařadit A. Schendlera, G. O'Donnella nebo S. Levitského

⁴ Třetí vlna demokratizace začala podle Huntingtona v roce 1974 pádem diktatury v Portugalsku a postupně se přesunula do Latinské Ameriky, Asie a Evropy, kde nakonec v závěru 80. let rozvrátila komunistický blok (Huntington 2008: 29). Podle Huntingtona měla třetí vlna dva hlavní důvody: komunistické režimy ztratily svou legitimitu a došlo ke změně politiky vnějších aktérů, což platilo zejména u Sovětského svazu a Michaila Gorbačova.

⁵ Do této kategorie spadaly státy, jež nespĺňovaly všechna kritéria konsolidované demokracie a zároveň nespĺňovaly všechna kritéria autoritářského režimu. Příklady takových režimů můžeme najít po konci studené války například ve východní Evropě, kde se začaly rozpadat jednostranné systémy, a také v Latinské Americe, kde se pro změnu začaly rozpadat vojenské vlády (Drahokoupil 2014: 5).

s L. A. Wayem. Byť se koncepty zmíněných autorů odlišují, lze v nich identifikovat alespoň několik společných prvků: oslabování liberálních prvků na úkor demokracie, snaha o posílení silného vůdce či strany, na první pohled demokratické, avšak zmanipulované volby nebo omezená politická soutěž. Vzhledem k existenci velkého množství různých konceptů, je pro potřeby této bakalářské práce využita teorie hybridních režimů Stephena Levitského a Lucana A. Wayne, kteří ve své práci „The Rise of Competitive Authoritarianism“ popsali koncept soutěživého autoritářství, řadící se mezi jeden z nejdůležitějších v rámci dané teorie a nabízející soubor několika kritérií, díky kterým lze identifikovat, zda se zkoumaný režim řadí mezi hybridní typy, či nikoliv, a pro potřeby této bakalářské práce je nejvhodnější. Tento koncept soutěživého autoritářství je podrobněji představen v první kapitole.

Ve druhé kapitole krátce představím politický vývoj ve Venezuele do roku 1999, tedy do nástupu Huga Cháveze do funkce prezidenta. Považuji za důležité nastínit kontext okolností, za jakých se Hugo Chávez ujal vlády, a také představit politický režim ve Venezuele před jeho nástupem. V následujících třech kapitolách, rozdělujících funkční období obou prezidentů na tři okruhy dle proměnných v konceptu soutěživého autoritářství, se již podrobně zaměřím na vlády Huga Cháveze a Nicoláse Madura. Zmapuji nejdůležitější události, stejně jako nejdůležitější kroky obou mužů, charakterizující jejich vlády.

Čerpáno bude v této bakalářské práci především z českých a anglických zdrojů, a to jak z různých monografií a odborných článků, tak vzhledem k povaze a aktuálnosti tématu také ze světových médií. Co se týče dosavadního zpracování tématu, již vyšlo několik studií, které se zabývaly například politickým systémem ve Venezuele (viz např. Ellner, Salas 2007, Buben, Dvořáková, Němec 2012), ale většina z nich danou problematiku zkoumá pouze za období vlády Huga Cháveze. Vzhledem k aktuálnosti tématu tak není dostupných příliš mnoho odborných publikací týkajících se nástupnického režimu Nicoláse Madura, a proto je nesmírně zajímavé toto období sledovat a zároveň ho porovnat s jeho předchůdcem.

1 Hybridní režimy podle Levitského a Waye – soutěživé autoritářství

Steven Levitsky a Lucan A. Way ve svém textu „The Rise Of Competitive Authoritarianism“ reagují mimo jiné na výše zmíněného Larryho Diamonda, jenž ve své práci zmiňuje termín „pseudodemokracie“, a další termíny od jiných autorů⁶, které jsou podle nich autoritářské v plném rozsahu, a to z toho důvodu, že v nich sice existují volební instituce, ale nemají vůbec žádný význam během soutěžení o moc. Proto ve zmíněném textu představují koncept „soutěživého autoritářství“ (Levitsky, Way 2002).

Podle autorů je třeba rozlišovat režimy, ve kterých demokratické instituce nemají žádnou roli, jako tomu je například v „pseudodemokracii“, a slouží pouze k upevnování autokratické vlády, a režimy, ve kterých hrají demokratické instituce klíčovou roli. Podle Levitského a Waye je v soutěživém autoritářství důležité, že byť může docházet k porušování určitých pravidel (viz níže), demokratické instituce jsou nadále respektovány jak vládou, tak opozicí, protože jsou považovány za hlavní prostředky pro vykonávání politické autority. Zároveň jsou ale porušovány tak často a v takovém rozsahu, že nemohou takové režimy splňovat kritéria demokracie.

Pro to, aby se mohl režim považovat za demokratický, stanovují autoři následující čtyři kritéria (Levitsky, Way 2002: 53):

1. Exekutiva a legislativa je vybírána ve volbách, které jsou otevřené, svobodné a spravedlivé.
2. Prakticky všichni dospělí mají právo volit.
3. Politická práva a občanské svobody, včetně svobody tisku, sdružování a beztrestného kritizování vlády, jsou široce chráněny.
4. Zvolení zástupci mají reálnou autoritu vládnout a nejsou pod poručnickým vlivem armády nebo duchovních představitelů.

⁶ Například pojmy „virtuální demokracie“, se kterým přišel Richard Joseph, a „volební autoritářství“ od Jasona Brownleeho.

Autoři přiznávají, že i v plně demokratických režimech mohou být čas od času tyto body porušovány, ale nejedná se o nějaké významnější nebo systémové prohřešky, aby mohly celý režim ohrožit. Proto Levitsky a Way přidávají k výše zmíněné čtveřici kritérií ještě páté, a tím je rovnost či nerovnost tzv. hracího pole. Zatímco v demokratickém režimu totiž případné porušení těchto bodů neznamena změnu v rovnosti hracího pole, v soutěživém autoritářství jsou kritéria porušována natolik, že hrací pole je tím pádem upravováno v neprospěch opozice.

Ohýbání hracího pole ve vlastní prospěch znamená, že ačkoliv se volby pravidelně pořádají a jsou obecně bez významných podvodů, vládnoucí elity běžně zneužívají státní zdroje, znemožňují opozici vystupovat v médiích, zavražďují opoziční kandidáty a v některých případech dokonce manipulují s volebními výsledky. Opozičním politikům, novinářům a dalším kritikům může být vyhrožováno, mohou být zavražďováni nebo dokonce zatčeni. Režim s takovými prvky nemůže být označen za demokracii (Levitsky, Way 2002: 53). Zároveň je ale důležité, že byť je s demokratickými institucemi manipulováno, nedokáže je vládnoucí elity zcela eliminovat. Místo otevřeného porušování demokratických pravidel jsou využívány spíše úplatky a různé formy perzekuce⁷ (Levitsky, Way 2002: 53).

Důležitá role, kterou v režimu soutěživého autoritářství opozice má, je demonstrována čtyřmi arénami soupeření, jež Levitsky a Way definují jako místa, kde může opozice přímo či nepřímo vyzývat vládnoucí elity (Levitsky, Way 2002: 54–58):

1. **Volební aréna.** Přestože může být volební proces ovlivňován zneužíváním státní moci, zaujatou mediální kampaní, zavražďováním opozice a celkově nízkou transparentností, je důležité, že se volby pravidelně konají, obvykle se jich účastní velké opoziční strany a kandidáti

⁷ Tj. finanční úřady, soudy a další státní agentury, které „legálně“ zavražďují, perzekvují a vydírají kritiky.

a nedochází v nich k zásadním podvodům. Ve výsledku pak mohou volby znamenat pro autokratické vládcy potenciální nebezpečí, a proto je musí brát vážně.

2. **Legislativní aréna.** Legislativa bývá obvykle slabá, ale může se stát hlavním místem opoziční aktivity. To se děje zejména v případech, kdy vládnoucí představitelé postrádají silnou majoritní stranu, ale i když takovou stranou disponují, opozice může v legislativě nalézt prostor pro vlastní organizaci a používat ji jako platformu pro oponování režimu.
3. **Soudní aréna.** V soutěživém autoritářství se vládnoucí představitelé běžně snaží dostat soudy pod svou kontrolu, a to různými způsoby, mezi kterými nechybí uplácení, vydírání a další mechanismy. Pokud ale takové vlády trestají soudce za to, že rozhodují v jejich neprospěch, mohou se dočkat ztráty legitimacy jak na domácí, tak mezinárodní půdě.
4. **Média.** Role médií je v soutěživém autoritářství důležitá, protože jsou často velice vlivná⁸, a novináři se stávají důležitými opozičními postavami, byť jsou často zavražďováni nebo napadáni. Vládnoucí představitelé se často snaží najít způsoby, jak média umlčet, ale používají k tomu mírnější mechanismy, než je běžné v ryze autoritářských režimech. Opět se jedná o podplácení, ale také míření na vlastníky médií a manipulaci se zákony.

S ohledem na výše zmíněné Levitsky a Way popisují „inherentní napětí“, které je v režimech soutěživého autoritářství neustále přítomné. Autoři popisují, že autoritářské vlády mohou s významnými demokratickými institucemi fungovat nekonečně dlouho, dokud se vládnoucí představitelé budou vyhýbat nepřijatelnému porušování pravidel nebo kupříkladu rušení otevřených voleb. V takovém případě mohou inherentní napětí autoritářské vlády zvládnout, když navíc pro utlumení opozičních tlaků používají různé formy „legální“ perzekuce. (Levitsky, Way 2002: 59) Na druhou stranu však přítomnost demokratických institucí představuje možnost pro opozici, aby na vládnoucí představitele vyvíjela tlak a ono inherentní napětí podporovala.

⁸ Klíčovou roli hrají především v roli „hlídacího psa“, kdy kontrolují a vyšetřují kroky vládnoucích představitelů.

Pro určení soutěživého autoritářství jsou důležité jak výše představené čtyři arény soupeření, tak rovněž tři okruhy, které Levitsky a Way doplnili, detailně rozpracovali a operacionalizovali a představili v rámci nich vždy několik dobře měřitelných kritérií. Jedná se o následující okruhy: volby, občanské svobody a nerovné hrací pole. Volby jsou úzce spojené s výše zmíněnou volební arénou soupeření, kdy Levitsky a Way uvádějí, že volby sice v soutěživém autoritářství nebývají zcela svobodné a spravedlivé, ale na druhou stranu volební podvody nebo zastrasování opozice nedosahuje takové úrovně, že by volby zcela ztrácely svůj smysl. Podobné je to v soutěživém autoritářství také s občanskými svobodami, jež jsou sice garantovány a zčásti respektovány, ale jejich porušování je velice běžné (Levitsky, Way 2010: 8). Terčem perzekuce, zatýkání a mnohdy i násilných útoků mohou být opoziční představitelé, soudci, novináři nebo celé mediální domy, ale obvykle se nejedná o otevřenou státní represi, což by režim přibližovalo blíže k plnému autoritářství, ale spíše o útoky na vybrané a konkrétní cíle.

V této bakalářské práci bude pracováno zejména s následujícími čtyřmi kritérii: legislativní arénou soutěžení, volební arénou soutěžení, nerovným hracím polem a občanskými svobodami, jež částečně souvisí také s mediální arénou soupeření. Právě v rámci nich budou hodnoceny a srovnávány režimy Huga Cháveze a Nicoláse Madura.

Levitsky a Way u zmíněných kritérií podrobně rozepisují několik indikátorů (Levitsky, Way, 2010: 366–368), přičemž vždy stačí, aby byl splněn jen jediný z indikátorů, aby bylo dané kritérium naplněno.

Indikátory pro volby:

- Z politických důvodů nemůže kandidovat minimálně jeden hlavní kandidát.
- Nezávislí a důvěryhodní mezinárodní či domácí pozorovatelé odhalí volební podvod, který je vládnoucím režimem buď přímo řízen nebo alespoň tolerován (např. manipulace s volebními seznamy, zastrasování voličů, falšování výsledků atd.).

- Významné překážky, které jsou opět řízené nebo tolerované vládnoucím režimem a zabraňují opozici ve vedení kampaně (např. násilí proti opozičním představitelům, zneužívání zákonů proti opoziční kampani).
- Nerovné volební hrací pole (systematické nadržování vládnoucímu režimu ze strany volebních úřadů, nerovný přístup do médií a ke zdrojům).

Indikátory pro hrací pole:

- Zpolitizované státní instituce, které využívá ve svůj prospěch vládnoucí režim a omezuje tím možnosti opozice soutěžit za stejných podmínek.
- Nerovný přístup do médií.
- Nerovný přístup ke zdrojům, kdy vládnoucí režim především využívá veřejné finance, zaměstnance nebo infrastrukturu, který opět omezuje možnosti a schopnost opozice soutěžit za stejných podmínek.

Indikátory pro občanské svobody:

- Obtěžování nezávislých médií, potažmo politický útok na média, který může ovlivnit nezávislost fungování médií. Může jít o cenzuru, fyzické útoky proti vlastníkům mediálních domů nebo novinářům, jež mohou skončit uvězněním nebo dokonce vraždou, uzavírání mediálních domů či výběrové použití licencí.
- Akce, které jsou řízeny nebo tolerovány vládnoucím režimem, jež omezují svobodu slova či politického sdružování. Může jít o zatýkání politických představitelů nebo o fyzické útoky na ně, či zavádění represivních zákonů.
- Vážný útok na opoziční představitele, které mohou mít negativní dopad na fungování celé opozice. Může jít o pokus o vraždu či poslání opozičního představitele do exilu, cílené ochromování opozice či represe proti různým opozičním skupinám, jako je potlačení protestů apod.

Nakonec pak Levitsky a Way předkládají tři možnosti, jakými režimy soutěživého autoritářství vznikaly. Docházelo k tomu zejména v 90. letech minulého století, a to jedním z následujících třech způsobů (Levitsky, Way 2002: 60–61):

1. **Během demokratické tranzice.** Autoritářské režimy byly nuceny, často pod tlakem domácích nebo mezinárodních aktérů, přijmout formální demokratické instituce, jenže v důsledku slabých opozičních hnutí se režim nedokázal plně zdemokratizovat.
2. **Kolaps autoritářského režimu.** Vzhledem k tomu, že po kolapsu režimu chyběla jakákoliv demokratická tradice a občanská společnost nenabyla silného postavení, vytvořila se příležitost pro zvolení vlády, která opět částečně zaváděla autoritativní pravidla, a tím pádem následoval vznik nového soutěživého autoritativního režimu.
3. **Rozpad demokratického režimu.** Dlouhodobé politické a ekonomické krize umožnily podrýt demokratické instituce, např. převratem, a nově zvolená vláda se částečně zbavila své demokratické podstaty, ale zároveň neměla sílu nebo nechtěla demokratické instituce odstranit úplně.

Na závěr je důležité zmínit, že autoři upozorňují na potřebu odlišovat soutěživé autoritářství od dalších forem hybridních režimů, mezi které řadí exkluzivní republiku, poručnický režim a restriktivní demokracii, ale ty nebudeme s ohledem na zaměření této práce podrobněji rozebírat.

2 Politický vývoj ve Venezuele do roku 1999

Venezuelský boj za nezávislost se obvykle dělí do čtyř období, které se datují od začátku 19. století do roku 1830. V roce 1811 vznikla první republika, která představila federální uspořádání země, ale vydržela existovat pouze do roku 1812. Následoval konflikt, který už neprobíhal pouze mezi elitami, ale změnil se v občanskou válku. Tzv. éru druhé republiky nakonec v roce 1814 ukončili Španělé, kteří dobyli zpět hlavní město Caracas a obnovili ve Venezuele vlastní svrchovanost. Až při třetí fázi bojů došlo ke kompletnímu osvobození Venezuely a v roce 1819 byl prezidentem s rozsáhlými pravomocemi jmenován Simón Bolívar. Spojenectví Venezuely, Nové Granady a Ekvádoru přetrvalo až do roku 1829. Po rozpadu tohoto velkého uspořádání přichází v roce 1930 vyhlášení samostatné venezuelské republiky (Novotná Nachtigallová 2010: 234).

V polovině 19. století ve Venezuele na pět let (1858–1863) zavládla občanská válka, kterou přinesla ekonomická krize. Venezuelské vlády se nedokázaly s ekonomickými problémy vypořádat a výrazně nestabilní období musel až v roce 1870 ukončit vojenský převrat vedený generálem Antoniem Guzmánem Blancem. Po něm nastolil stále vojenský a represivní, ale moderní a technokratický režim Juan Vicente Gómez, přičemž se jednalo o jeden z vůbec nejstabilnějších a nejdéle fungujících venezuelských režimů (Novotná Nachtigallová 2010: 234).

Další klíčové období ve venezuelských dějinách přišlo s rokem 1955, tehdy došlo k vojenskému převratu a až do roku 1958 se u vlády střídali vojenští generálové. Jejich konec přišel v roce 1958, kdy byl po masivních demonstracích veřejnosti svržen tehdejší diktátor, generál Marcos Pérez Jimenez, vládoucí v letech 1952 až 1958, jehož vládu již odmítla společnost akceptovat⁹ a chtěla

⁹ Na veřejnost se dostala informace o podvodu s falšování volebních výsledků v Jimenezův prospěch.

nastoupit cestu demokratických reforem. Symbolem následných demokratických změn ve Venezuele se stal tzv. pakt z Punto Fijo¹⁰ (Hellinger 2003: 29).

Pakt z Punto Fijo podepsaly tři tehdy hlavní politické strany: Demokratická akce (*Acción Democrática, AD*), Křesťanská sociální strana (*Comité de Organización Política Electoral Independiente, COPEI*) a Demokratická republikánská unie (*Unión Republicana Democrática, URD*). Důležité je zmínit, že tyto tři strany nepozvaly Komunistickou stranou, která měla ve společnosti taktéž významnou podporu (Hellinger 2003: 29). Pakt podepsaný stranami AD, COPEI a URD měl zajistit zachování demokracie respektováním výsledků voleb, sestavováním tzv. vlády národní jednoty¹¹ a vytvořením základního společného vládního programu (Crisp 2000: 26).

Někteří argumentovali, že tento pakt zajistí především výhradní soutěž mezi dvěma stranami (Kozloff 2007: 61), což se nakonec potvrdilo. V roce 1962 od společné smlouvy odstoupila strana URD, která nesouhlasila s politikou prezidenta Rómula Bentacourta z AD. Na dalších třicet let se tak staly hlavními politickými silami strany AD a COPEI, které se ve svých programech příliš neodlišovaly a až do roku 1994 se střídaly u vlády (Ellner 2003: 7).

Až do 80. let procházela Venezuela pod vládou těchto dvou stran obrovským hospodářským rozkvětem, na čemž se zásadně podílela především ropa. Ta se během 20. století stala pilířem venezuelského exportu a výrazným způsobem ovlivňovala venezuelskou ekonomiku (Wilpert 2007: 10). Jelikož cena ropy v 70. letech stoupala, mohly venezuelské vlády investovat do všech oblastí, což se promítlo v životní úrovni obyvatel, která se za relativně krátký čas zvedla (Lombardi 2003: 4). S příchodem 80. let se ale situace na ropném trhu začala proměňovat a s tím začaly přicházet i výrazné problémy pro AD a COPEI. Obě strany chtěly pokračovat ve svých programech, proto začaly zemi masivně

¹⁰ Název paktu nesouvisel se stejnojmenným poloostrovem, ležícím severovýchodně od Caracasu, nýbrž se tak jmenoval podle vily, v níž sídlil během svého pobytu v Caracasu pozdější prezident Rafael Caldera.

¹¹ Tzv. vláda národní jednoty měla znamenat, že vítěz voleb by do své vlády vždy přizval také dvě strany, jež podepsaly pakt.

zadlužovat, a přišel také nárůst chudoby a nezaměstnanosti. Špatnou ekonomickou i společenskou situaci měl vyřešit svými opatřeními v roce 1989 prezident Carlos Pérez, ale jeho škrty a změny¹² vyvolaly obrovskou vlnu nepokojů. Situace eskalovala až v tzv. plán Ávila, který měl vojenskou silou potlačit protesty (Nelson 2009: 21). Plán Ávila si vyžádal podle oficiálních údajů 287 obětí, ale neoficiální zdroje hovoří až o více než tisícovce mrtvých (Leech 2006: 175).

Politickou situaci ve Venezuele navíc ještě více destabilizoval pokus o převrat, o který se v roce 1992 pokusil Hugo Chávez (Hellinger 2003: 31). Se svým vojenským pučem nakonec neuspěl, protože většina armády zůstala loajální prezidentu Pérezovi a akci potlačila. Chávez následně vyzval ke složení zbraní (Price 2009), ale ve svém projevu vyslal venezuelskému lidu klíčovou zprávu. Projev obsahoval pouze 169 slov a trval něco přes minutu, přesto se však stal nejdůležitějším televizním vystoupením Chávezovy politické kariéry (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 245). Chávez poděkoval svým kolegům za věrnost, a především převzal za převrat odpovědnost a odkázal na odkaz Simona Bolívara¹³. To mu přineslo uznání a popularitu (Coppedge 1992: 32). Chávez byl následně spolu s dalšími účastníky převratu zatčen. Během svého věznění se stal z Cháveze národní hrdina a popularita prezidenta Péreze významně klesala. I přes velký tlak ovšem Pérez odmítal odstoupit, až byl nakonec více než rok po převratu z funkce odvolán¹⁴. Dvě největší strany AD a COPEI se následně dohodly na zvolení prozatímního prezidenta, kterým se stal Ramón J. Velásquez, a ten vyhlásil na konec roku 1993 svobodné a soutěživé volby na prezidenta a do Kongresu (Myers 2007: 284).

Prezidentské volby v roce 1994 přinesly na venezuelskou politickou scénu významné změny, protože v nich poprvé od roku 1958 uspěl člen strany, která nepodepsala pakt z Punto Fijo. Za koalici malých stran vyhrál prezidentské volby

¹² Mezi Pérezovy kroky patřilo např. zvýšení cen pohonných hmot.

¹³ Simón Bolívar, přezdívaný Osvoboditel, byl venezuelský generál a klíčová postava v boji latinskoamerických zemí za nezávislost na španělské nadvládě.

¹⁴ Pérez paradoxně přežil všechny pokusy o převrat a o prezidentský post ho připravila až zpronevěra národních fondů.

někdejší zakladatel COPEI Rafael Caldera. Klíčovým bodem jeho vlády byla amnestie, kterou se rozhodl v roce 1994 udělit vojenským důstojníkům, stojícím za neúspěšným převratem z roku 1992. Z vězení se tak dostal i Hugo Chávez, který okamžitě začal hledat podporu, jelikož se chtěl stát dalším venezuelským prezidentem (Nelson 2009: 4, Canache 2002: 70). V prezidentských volbách v roce 1998 Chávez využil špatné ekonomické situace v zemi a celkové nespokojenosti obyvatel, a i díky populistickým slibům a silnému charizmatu nakonec s přehledem vyhrál. Svého protikandidáta, obchodníka Henriqueho Salase porazil v poměru 56,2 % ku 39,97 % hlasů.

Hugo Chávez oficiálně nastoupil do funkce 4. února 1999, kdy složil prezidentskou přísahu, a vzápětí začal plnit své předvolební sliby. Jako první přišlo na řadu referendum, v němž měli obyvatelé schválit, aby se mohla začít připravovat nová ústava¹⁵, a to zejména co se týče změn institucionální struktury Venezuely. Chávez ve svém prvním referendu využil úspěchu nabytého v prezidentských volbách a obě dvě otázky¹⁶, jež byly v referendu položeny, byly zodpovězeny, jak potřeboval (Neuman, McCoy 2001: 21). Referendum proběhlo 19. dubna 1999 a potvrdila se v něm vysoká podpora, kterou si Chávez přinesl z předchozích prezidentských voleb – k první otázce se kladně vyslovilo devadesát dva procent voličů, ke druhé otázce pak osmdesát šest procent a referendum skončilo pro Cháveze úspěchem (Wilpert 2003).

V reakci na výsledky referenda byly na 25. července vyhlášeny volby Národního ústavodárného shromáždění¹⁷. Volby s významným náskokem vyhrála koalice Vlastenecký pól (*Polo Patriótico, PP*), v rámci které kandidovali

¹⁵ Původní ústava z roku 1961 Chávezovi nedávala možnost změnit ústavu takovým způsobem, jaký si představoval, protože by pro rozsáhlé změny potřeboval nejprve souhlas obou komor kongresu a následně lidového referenda. Proto se Chávez rozhodl, že proti ústavě postaví koncept lidové suverenity a že si nechá ústavodárné shromáždění svolat rovnou přes referendum (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 271).

¹⁶ Voliči v referendu odpovídali na dva dotazy: zda si přejí svolání Národního ústavodárného shromáždění pro zpracování návrhu nové ústavy a zda souhlasí s navrhovanými kroky prezidenta Huga Cháveze.

¹⁷ Voleno bylo přímo a prostou většinou hlasů celkem 131 členů, z nichž 24 bylo voleno v národních volbách, tři místa byla vyhrazena pro původní obyvatele a 104 členů bylo voleno za jednotlivé státy.

všichni příznivci prezidenta. Za osmdesát pět procent hlasů získala vítězná koalice 122 z celkového počtu 131 křesel (Wilpert 2003) a mohla pohodlně začít pracovat na nové venezuelské ústavě. Národní ústavodárné shromáždění představilo návrh nové ústavy v prosinci 1999, načež 5. prosince proběhlo schvalovací referendum. V něm se necelých sedmdesát dva procent voličů vyslovilo pro přijetí nové ústavy, která se tak okamžitě stala základním právním dokumentem Venezuely.

Nová ústava přinesla celou řadu změn, mezi něž patřil také nový oficiální název země, který prosazoval zejména sám Hugo Chávez. Nový název „Bolívarovská republika Venezuela“ odkazoval na Simóna Bolívara a zároveň naznačoval Chávezův záměr provést v zemi Bolívarovskou revoluci. Do nové ústavy Chávez také zanesl prodloužení prezidentského volebního období z pěti na šest let a možnost okamžitého znovuzvolení, což předchozí ústava neumožňovala. Dále byl zrušen dvoukomorový Kongres¹⁸ a místo něj bylo vytvořeno jednokomorové Národní shromáždění. Vznikly také nové složky moci: vedle tradičních legislativní, exekutivní a soudní byla zavedena ještě volební a občanská moc¹⁹ (Klíč 2007). Nová ústava pamatovala rovněž na armádu, která hrála v Chávezově režimu důležitou roli. Vojákům bylo nově přiděleno volební právo a mnoho z nich obsadilo politické funkce, čímž došlo k částečnému militarizování politiky.

Během pouhých šesti měsíců se Chávezovi povedlo ve Venezuele zásadně změnit jak celý politický systém, tak i politický režim. Opozice, se kterou prezident prakticky nic nekonzultoval, jelikož všechny změny prosazoval silou s odvoláním na legitimitu zdola, zůstala paralyzována, a naopak sám Hugo

¹⁸ Hugo Chávez navíc už předtím, během tvorby nové ústavy, Kongres ovládaný opozicí účelově oslaboval.

¹⁹ Legislativní moc ve Venezuele reprezentovalo Národní shromáždění, exekutivní moc prezident, soudní moc federální soudnictví. Volební moc nově spadala pod pětičlennou Národní volební komisi, kterou volilo Národní shromáždění, a občanskou moc zajišťovali ombudsman, hlavní veřejný prokurátor a generální revizor, jež asistovali občanům Venezuely u sporů se státní mocí a správou.

Chávez si upevnil svou moc a pozici v zemi (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 271).

3 Srovnání režimu Huga Cháveze a Nicoláse Madura

3.1 Volební aréna soupeření

3.1.1 Prezidentské volby a volby do Národního shromáždění v roce 2000

Rok 2000 se stal s ohledem na významné konstituční změny, které přinesla nově přijatá ústava, tzv. supervolebním, protože prezident Hugo Chávez naplánoval volby do všech volených orgánů: prezident, Národní shromáždění, guvernéri, starostové a členové městských rad a rad městských čtvrtí. Chávez chtěl maximálně zužitkovat své úspěchy z předchozí prezidentské volby a také úspěšného referenda, a tak i s podporou Národní volební rady (Consejo Nacional Electoral, CNE) navrhoval pro všechny volby jediný květnový termín. V původně nezávislém orgánu, jak byl CNE popsán v nově vzniklé ústavě, totiž byli postupně všichni úředníci vyměněni za členy podporující vládní koalici. Když ale Nejvyšší soudní tribunál jediný termín pro všechny volby odmítl, všichni členové CNE rezignovali, a přestože je z většiny nahradili znovu stoupenci vládní strany, nejednalo se o tak prominentní osoby (Molina, Pérez 2004: 105). Volby prezidenta, členů Národního shromáždění, guvernérů a starostů nakonec proběhlo 30. července 2000 a do městských rad a rad městských čtvrtí se volilo 3. prosince 2000. Nejdůležitějšími se pochopitelně staly volby prezidenta a nových členů Národního shromáždění.

Oficiální kampaň před prezidentskými volbami začala 1. května 2000, ale Hugo Chávez ji vedl prakticky permanentně a již dlouho předtím. Mezi své úspěchy řadil jak předchozí výsledky u volebních úřadů, tak také oslabení stran AD a COPEI, tedy kdysi vládnoucích hegemonů. Co se týče sociální a ekonomické situace ve Venezuele, Chávez toho během necelých dvou let příliš změnit nestihl, nicméně voličům tvrdil, že jeho vláda potřebuje čas, aby dokázala své plány naplno prosadit (Molina, Pérez, 2004: 107). Proti Chávezovi stál v prezidentské volbě dlouho pouze člen opoziční strany Demokratická akce (*Acción Democrática, AD*) Claudio Fermín, kterému se nedávalo příliš šancí.

Mnohem výrazněji mohl zamíchat kartami až Francisco Arias Cárdenas, který se jako Chávezův vyzyvatel přihlásil k prezidentské volbě na poslední chvíli.

Cárdenas prosazoval opačnou politiku než Chávez, požadoval například větší decentralizaci země, větší autonomii pro starosty a guvernéry a také chtěl výrazně omezit angažovanost armády na politickém životě. Byť měl Cárdenas v mnoha svých tvrzení proti Chávezovi pravdu a měl po svém boku i několik bývalých přívrženců Cháveze, nedokázal reagovat na velice agresivní rétoriku, kterou úřadující prezident hojně užíval. Cárdenas byl Chávezem vykreslován jako zrádce, který se snaží zastavit jeho revoluční plán, a tento osud nakonec potkal prakticky každého, kdo se Chávezovi postavil. Přestože měl Chávez v celé kampani silně autoritářské tendence, zejména nižší třídy, na něž prezident cílil, volání opozice nevyslyšely, a tak volby opět ovládl Hugo Chávez, který získal téměř šedesát procent hlasů. Cárdenasovi se podařilo získat 37,5 procenta hlasů a Claudiu Fermínovi jen 2,7 procenta (Molina, Pérez, 2004: 111).

Souběžně s prezidentskými volbami proběhly také neméně důležité volby do Národního shromáždění, které bylo tvořeno 167 poslanci, volenými personalizovaným poměrným volebním systémem²⁰.

Hugo Chávez byl v těchto volbách lídrem koalice Vlastenecký pól, kde vedle jeho strany Hnutí páté republiky (*Movimiento Quinta República, MVR*) působila strana Hnutí pro socialismus (*Movimiento al Socialismo, MAS*). Právě tato koalice byla podobně jako samotný Hugo Chávez v prezidentských volbách symbolem ohlášených změn, a nakonec volby do Národního shromáždění s přehledem vyhrála. Další významný úpadek totiž zaznamenaly dříve tradiční strany AD a COPEI, a to i přesto, že prakticky zcela ignorovaly souběžnou

²⁰ Každý volič měl k dispozici dva hlasy a volilo se na dvou úrovních. Celkový počet mandátů pro stranu byl určen pomocí D'Hondtova dělitele v rámci 24 regionálních vícemandátových obvodů, kde voliči volili jednu konkrétní stranu, a to na přísně vázaných regionálních kandidátkách; 99 mandátů bylo obsazováno systémem prvního v cíli s neomezeným hlasováním, a to v jedno- i vícemandátových obvodů; tři mandáty pak byly vyhrazeny pro původní obyvatelstvo, kde byli individuální kandidáti voleni v jednomandátových obvodů (Chytilík, Šedo 2009: 350).

prezidentskou volbu a soustředily se právě na volby do Národního shromáždění. Ani jiné strany nedokázaly získat větší podporu napříč celou Venezuelou, a tak koalice v čele s MVR získala i za podpory původních obyvatel celkem 102 mandátů ze 165.

3.1.2 Volby do národního shromáždění v roce 2005

Volby do Národního shromáždění, konané v prosinci 2005, se nesly ve znamení neúčasti opozice, která se je rozhodla zcela bojkotovat. Opozice obviňovala Národní volební radu z toho, že významně podporuje vládnoucí režim, byť by měla být zcela nezávislá, s čímž souvisel například nepoměr v prostoru ve veřejnoprávních médiích či údajné nespravedlivé podmínky voleb. Vedle údajné nelegitimnosti CNE²¹ se opozici nelíbil především automatizovaný volební systém, který byl podezříván, že by mohl být zmanipulován. Podle některých opozičních představitelů docházelo také k zastrašování kandidátů ze strany vlády (Goodall 2005). Další představitelé za odstoupením opozice z voleb do Národního shromáždění viděli také částečnou vypočítavost, protože předvolební průzkumy předpovídaly jasné vítězství vlády, i díky vítěznému odvolacímu referendu prezidenta Huga Cháveze z roku 2004 (podrobněji níže).

Neúčast opozice ve volbách měl každopádně jednoznačný výsledek: jednobarevné Národní shromáždění, v němž 3. prosince získala vládní strana MVR celkem 114 mandátů ze 167 možných a s tím i pohodlnou dvoutřetinovou většinu. Přestože opozice vyhlásila svůj bojkot voleb velice nestrategicky jen pár hodin před samotným zahájením volebního procesu, připojilo se k ní velké množství voličů. Tříčtvrtinová volební neúčast patřila k vůbec nejvyšším v historii země.

Mezinárodní pozorovatelé z Evropské unie a Carterova centra, kteří ve Venezuele průběh voleb do Národního shromáždění v roce 2005 sledovali, dali opozici za pravdu, že dosazení členů CNE bylo skutečně protiústavní a také že některé události před volbami zvýhodňovali vládnoucí režim, ale zároveň opozici

²¹ Opozice protestovala, že tehdejší členové CNE nebyli v rozporu s ústavou jmenování Národním shromážděním, ale Nejvyšší soudem, což vedlo ke zvýhodňování vládnoucí strany.

ostře kritizovali za její přístup k volbám – její krátkozraký a nekonstruktivní přístup totiž vedl k její částečné diskreditaci (Ellner, Tinker Salas 2007). Prakticky jednobarevné Národní shromáždění znamenalo, že se na dlouhých pět let veškerá moc v zemi soustředila do rukou Huga Cháveze a jeho strany, kteří neměli na půdě Národního shromáždění žádnou oponenturu. Často tak docházelo například ke snadnému schvalování prezidentových zákonů.

3.1.3 Prezidentské volby v roce 2006

Prezidentské volby ve Venezuele v roce 2006 byly signifikantní zejména z toho důvodu, že v nich poprvé v historii znovu kandidoval stávající prezident. To Hugu Chávezovi umožnila jeho vlastní změna ústavy z roku 2000 (viz výše), byť to fakticky byly pro Cháveze již třetí prezidentské volby v řadě. Volby z roku 1998, v nichž se stal Hugo Chávez poprvé prezidentem, ovšem nebyly považovány za první pokus, nýbrž za „nulový“, protože se konaly podle předchozí ústavy²². Proto mohl Chávez kandidovat potřetí také v roce 2006 a podle tehdy aktuální ústavy by bylo toto funkční období, pokud by zvítězil, jeho posledním.

Po fiasku ve volbách do Národního shromáždění v roce 2005 se na tyto volby pečlivě připravovala také opozice, která potřebovala proti Hugu Chávezovi postavit jediného kandidáta, se silnou podporou napříč celým opozičním táborem. Ze seznamu kandidátů, v němž se objevily například bývalí guvernéri, soudci či ministři, nakonec opozice vybrala guvernéra státu Zulia ze strany Nová éra (*Un Nuevo Tiempo, UNT*) Manuela Rosalese. Přestože se za Rosalese postavilo několik desítek opozičních stran a hnutí, opoziční strana s největší členskou základnou v zemi, AD, ho odmítla jednohlasně podpořit, což narušilo jinak silné sjednocení proti Chávezově režimu. Podle některých AD otálela s podporou Rosalese i kvůli tomu, že předvolební průzkumy proti němu stále jasně favorizovaly stávajícího prezidenta (Mather 2006).

²² V roce 2000 tak Hugo Chávez fakticky nebyl znovuzvolen, ale podle nové ústavy došlo ke zcela nové volbě.

Na průběh prezidentských voleb znovu dohlíželo mnoho zahraničních pozorovatelů v čele se zástupci Organizace amerických států a Evropské unie a také zástupci venezuelské nevládní organizace Ojo Electoral. Celkem jich bylo ve Venezuelo přítomno přes pět set a volby, uskutečněné 3. prosince 2006, označili za spravedlivé a transparentní. Prezidentské volby s přehledem vyhrál Hugo Chávez, který získal přes 62 procent hlasů, zatímco druhý Manuel Morales jen 36,9 procenta. Venezuela tak měla podle nové ústavy poprvé znovuzvoleného prezidenta.

Přestože zejména během předvolební kampaně docházelo k porušování nastavených pravidel²³, která se týkala zejména způsobu vedení kampaně, a to z obou stran, byť měl Hugo Chávez vzhledem ke svému postavení mnohem větší možnosti, Manuel Morales okamžitě po sečtení hlasů a vyhlášení výsledků svou porážku přijal. Sčítání hlasů mimo jiné kontrolovalo také Carterovo centrum.

Pro Huga Cháveze to bylo další velice důležité vítězství, protože po prvním funkčním období se daly prezidentské volby v roce 2006 považovat prakticky za plebiscit o jeho režimu, revolučních krocích a dalším směřování země. Vítězství bylo o to cennější, že k volbám tentokrát přišly téměř tři čtvrtiny voličů, podpora Cháveze tak byla nesmírně silná.

3.1.4 Volby do Národního shromáždění v roce 2010

V roce 2010 se po pěti letech konaly další volby do Národního shromáždění, kterou předznamenala jedna zásadní změna, již v roce 2009 schválilo právě Národní shromáždění, zcela kontrolované vládnoucí stranou – šlo o reformu volebního zákona, který přinesl mnoho novinek (Suggett, Pearson 2010). Nejdůležitější změna se týkala samotného volebního systému, který se z dosavadního personalizovaného poměrného změnil na smíšený paralelní a měl

²³ Fakt, že docházelo v předvolební kampani k porušování pravidel, později zmínilo mnoho zpráv mezinárodních pozorovatelů, kteří upozorňovali například na nerovnoměrné zastoupení v médiích, kdy státní média propagovala zejména Cháveze, zatímco soukromá zejména Rosalese, a Chávez také například využíval státních institucí ve svůj prospěch.

záměrně většinový efekt. Ve výsledku nový volební zákon nerespektoval ústavní princip proporcionality voleb a v konečném důsledku znamenal posílení pozice nejsilnější strany v systému, na což upozorňovali mnozí odborníci²⁴ (Freedom House 2010). Nejsilnější stranou byla pochopitelně vládní Sjedenčená socialistická strana Venezuely (*Partido Socialista Unido de Venezuela, PSUV*), kterou Hugo Chávez založil po vyhraných prezidentských volbách v roce 2006 a jež sjednotila většinu vítězných stran z roku 2005, vyjadřující Chávezovi podporu.

Z pohledu Huga Cháveze a jeho vládnoucí strany lze změnu volebního systému – ke které obecně nebyl žádný důvod – vyložit jednoduše. PSUV si jakožto nejsilnější strana v dosavadním Národním shromáždění potřebovala udržet co nejsilnější pozici i nadále²⁵ a jelikož situace ve Venezuele nebyla zrovna příznivá, potřebovala mít pojistku. Negativní dopad na vládnoucí režim mělo několik faktorů, mezi nimi například nepolevující inflace, dlouhotrvající energetická krize, kvůli které docházelo po celé zemi k úspornému režimu vody a elektřiny, a také kritická bezpečnostní situace, kdy po celé zemi neustále přibývaly počty zavražděných či unesených. Právě na tyto skutečnosti hlasitě upozorňovala opozice v čele s opozičními médii, a především samotný stav opozice byl před volbami v roce 2010 důležitý. Po debaklu z roku 2005 opoziční síly konečně našly společnou řeč a dokázaly se před volbami proti straně Huga Cháveze sjednotit. Výsledkem byla Platforma jednoty (*Mesa de la Unidad, MUD*), v rámci které působilo přes 20 opozičních politických stran a hnutí.

Přestože volby do Národního shromáždění podle očekávání opět ovládla PSUV, zaznamenala sjedenčená opozice velice dobrý výsledek. Dokonce takový, že volby fakticky vyhrála, protože se potvrdilo, že nový volební systém skutečně zvýhodňoval vládnoucí stranu. Byť PSUV získala celkem 98 mandátů a opoziční MUD jen 65, celkově získala chavistická strana pouze o pár desítek

²⁴ Nový volební zákon byl podezírán také z gerrymanderingu, což je snaha změnit hranice volebních obvodů tak, aby byl silně zvýhodněn kandidát dané strany (Říchová 2002: 26).

²⁵ Důležitá byla pozice po volbách do Národního shromáždění v roce 2010 také vzhledem k prezidentským volbám v roce 2012, v nichž se chystal znovu kandidovat Hugo Chávez a potřeboval opět vysokou podporu.

tisíc hlasů více. Nová volební reforma překreslila pravidla tak, že hlasy z venkova měly větší váhu, což bylo pro Cháveze výhodné, jelikož opoziční MUD mělo větší podporu ve městech. 96 křesel tak získalo PSUV za 48,3 procenta hlasů, zatímco MUD za 47,2 procenta hlasů získalo jen 64 křesel. Vládnoucí strana ale minimálně přišla o ústavní většinu v Národním shromáždění, opozice se do něj naopak vrátila a připravila si dobrou půdu pro následující funkční období, v němž se opět mohla naplno zapojit do politického rozhodování ve Venezuele.

3.1.5 Prezidentské volby v roce 2012

Po předchozích změnách ústavy si Hugo Chávez zajistil, že mohl v roce 2012 znovu, celkem již počtvrté, kandidovat v prezidentských volbách. Jeho hlavním vyzyvatelem se vedle dalších čtyř kandidátů stal guvernér Mirandy Henrique Capriles Radonski ze strany Spravedlnost především (*Primero Justicia, PJ*), za kterým stála opoziční koalice MUD. Vzhledem k nadějnému výsledku voleb do Národního shromáždění z roku 2010 byla opozice pozitivně naladěna a Capriles sebevědomě vedl velice aktivní kampaň. Opozice navíc dokázala vůbec poprvé představit také vlastní program, který neobsahoval pouze kritiku Huga Cháveze a výzvy k jeho odstoupení. Do karet hrál opozici i nepříznivý stav země. Po celé Venezuele vycházeli do ulic lidé, kteří volali po zlepšení socioekonomických podmínek, protože byl nedostatek potravin či léků, neustále rostla inflace a obyvatelé nebyli spokojeni s vyvlastňováním pozemků. Venezuela se zároveň potýkala s obrovskou mírou kriminality, kdy docházelo ke stále většímu počtu vražd, a rozpadala se infrastruktura. Z velké části se tak jednalo o podobné problémy, s jakými se vláda potýkala už ve volbách do Národního shromáždění.

Opozice cítila po dlouhých letech největší šanci, jak by mohla porazit oslabeného Huga Cháveze, který navíc vzhledem ke své vážné nemoci výrazně omezil své vystupování na veřejnosti i v médiích a rakovinu odjížděl léčit na Kubu. Opozice se snažila neklidné situace využít, i s ohledem na to, že o zdravotním stavu úřadujícího prezidenta nebylo známo příliš podrobností a nevědělo se, v jakém stavu volby absolvuje.

Chávez se nicméně i ze svého léčení na Kubě snažil udržet v kontaktu s domácími příznivci, kteří byli navíc ustavičně zpracováváni stranickou rétorikou PSUV a neustálou propagací Cháveze v médiích, nad nimiž měl režim téměř absolutní kontrolu. Přestože proti Chávezovi hrály nepříznivé podmínky v zemi a stál proti němu velice energický a mladý soupeř, tedy Chávezův pravý opak, vysoké očekávání opozice se nenaplnily. I přes svou neobvykle častou absenci dokázal Hugo Chávez zmobilizovat potřebné masy, když mimo jiné slíbil, že pokud bude znovu zvolen prezidentem, napraví v následujících šesti letech chyby z let předešlých a nadále bude pokračovat ve štědrých sociálních programech, jež mu zajistí příjmy z ropy, a prezidentské volby 7. října 2012 opět vyhrál, byť pro něj historicky nejtěsnějším rozdílem. Při historicky vysokém počtu voličů, kterých se dostavilo více než 80 procent, získal Hugo Chávez 55,1 procenta hlasů, zatímco Henrique Capriles 44,3 procenta. I po třinácti letech v prezidentském paláci dokázal Hugo Chávez svou popularitou překonat i poměrně významné socioekonomické a bezpečnostní problémy, ale jeho vítězství tentokrát netrvalo příliš dlouho. Na konci roku 2012 musel být Chávez opět hospitalizován na Kubě a jeho vážný zdravotní stav mu nedovolil se zúčastnit slavnostní inaugurace, která měla proběhnout 10. ledna 2013 (Corrales 2013). Vzhledem k prezidentově indispozici byly jeho pravomoci dočasně předány do rukou viceprezidenta, kterým byl Nicolás Maduro. Toho si nakonec sám Hugo Chávez vybral jako svého nástupce, načež 5. března 2013 na Kubě rakovině podlehl.

3.1.6 Prezidentské volby v roce 2013

Po smrti Huga Cháveze převzal 5. března 2013 úřad prezidenta dosavadní viceprezident Nicolás Maduro. Jelikož Chávez zemřel v úřadu během prvních čtyř let volebního období, musely být prezidentské volby dle ústavy vypsány do třiceti dnů od jeho smrti. Madura stihl Chávez před svou smrtí označit jako svého nástupce, kterého by měli jeho voliči volit. Proto se stal Maduro jednoznačným prezidentským kandidátem vládnoucí strany PSUV.

V prezidentských volbách, konaných 14. dubna 2013, byl Nicolás Maduro oficiálně zvolen prezidentem Venezuely. Mezi ním a protikandidátem Henriquem

Caprilesem z opoziční MUD byl ovšem rozdíl jen 1,5 %²⁶ (CNE 2013). Maduro zpočátku významně těžil z propojení s Hugem Chávezem, což mu pomohlo i v prezidentské volbě. V říjnových průzkumech, půl roku po volbách, se jeho popularita nadále držela těsně pod 50 procenty (Reuters 2013a), ovšem o pouhý rok později už jeho obliba u venezuelského obyvatelstva klesla na necelých 25 procent (podrobněji níže) (Reuters 2015a).

3.1.7 Volby do Národního shromáždění v roce 2015

V roce 2015 pořádala Venezuela parlamentní volby za velice tíživých podmínek, jelikož obyvatelstvo stále více pociťovalo dopady nekonečně se zvyšující inflace, nedostatku základních potravin a zboží, jako je mléko, rýže, káva, cukr, kukuřičná mouka nebo stolní olej (BBC 2015a), a také vysoké kriminality. Nízká popularita Nicoláse Madura představovala problém pro jeho stranu PSUV, která v Národním shromáždění obhajovala většinu křesel a od nástupu Huga Cháveze do funkce prezidenta podobnou krizi před klíčovými volbami nezažila. Za nepříznivý stav si ovšem Maduro a PSUV mohli sami, protože se ve Venezuele jen začaly naplno projevovat roky zcela špatného ekonomického řízení státu a politické represe, kterou vládnoucí strana aplikovala (Foreign Policy 2015a). Maduro se od svého zvolení prezidentem v roce 2013 vyhýbal provedení strukturálních reforem, které však byly podle ekonomů nezbytné, aby se stav ve Venezuele dále nezhoršoval. Vládě významně ublížila také stále se propadající cena ropy, na které je venezuelská ekonomika z velké části závislá a dotuje z ní své bohaté sociální programy.

Odmítavý postoj k řešení naléhavých problémů a ignorování neustále se zhoršující životní úrovně obyvatel vygradovalo v to, že vládnoucí PSUV odmítalo stanovit termín řádných parlamentních voleb. Nakonec ji k tomu donutil až uvězněný opoziční politik Leopoldo Lopez, který na protest zahájil měsíční hladovku (Reuters 2015b). PSUV nakonec volby do Národního shromáždění vypsal na 6. prosince 2015. Nebylo to poprvé, co šlo PSUV do voleb, ať už

²⁶ Maduro získal 50,61 % za 7 587 579 hlasů, Capriles získal 49,12 % za 7 363 980 hlasů.

parlamentních nebo prezidentských, s očekáváním těsného volebního výsledku, nicméně ještě nikdy nebyla strana a její představitelé tak nepopulární. Předvolební průzkumy jasně ukazovaly neustálý náskok opoziční koalice MUD, který se pohyboval v rozmezí dvaceti až čtyřiceti procentních bodů. Dle průzkumů Datanálisis korespondovala volební podpora vládnoucí PSUV prakticky celý rok před volbami s podporou prezidenta Nicoláse Madura, proto se tedy nikdy nedostala přes 30 procent. Opoziční koalice MUD se proti tomu od začátku roku 2015 nikdy nedostala s podporou pod 40 procent, a naopak dokázala během roku i těsně před prosincovými volbami atakovat 60procentní hranici. Náskok opozice v průzkumech byl značný.

Vládnoucí PSUV si byla ztráty popularity vědoma, a proto v předvolební kampani vsadila na silovou a zastrašující rétoriku. Prezident Maduro během kampaně prohlašoval, že PSUV se svými partnery dosáhne vítězství „como sea“, což lze volně přeložit jako „jakýmikoliv nutnými prostředky“. Maduro se s ohledem na negativní volební průzkumy nechtěl za žádnou cenu vzdát moci a Venezuelu dokonce zachvátilo množství ozbrojených útoků na mítinky opozičních politiků. Vše vyvrcholilo 25. listopadu, kdy byl během předvolební kampaně zabit Luis Diaz (Reuters 2015c). Šéf strany AD, která byla členem opoziční koalice MUD, byl zastřelen při setkání s voliči ve městě Altigracia de Orituco. Zástupci opozice z činu obvinili PSUV, nicméně nedokázali předložit žádné důkazy. Luis Diaz nebyl zdaleka jediným opozičním politikem, který se s ozbrojenými útoky na svoji osobu a vedenou kampaň setkal. Stěžovali si i mnozí další představitelé opoziční koalice MUD (BBC 2015b). Problém představovali tzv. „colectivos“, provládní civilisté, kteří na motorkách a se zbraněmi v rukou ohrožovali setkání opozičních politiků s občany a narušovali jim kampaň. Například jen v hlavním městě Venezuely, Caracasu, takových skupin operovalo přes sedmdesát (El Nacional 2015a).

Prezident Maduro a jeho strana PSUV nevyužívali při volební kampani pouze zastrašování, ale zneužívali také svou moc, a to několika způsoby. Klíčovou institucí je při každých volbách Národní volební rada (viz výše), která je pod správou vlády. Jelikož je ve Venezuele zavedeno elektronické hlasování,

keré bývalý americký prezident Jimmy Carter označil za nejlepší na světě²⁷, ještě podle expertů a pozorovatelů nedošlo k jeho zneužití a případnému falšování hlasů (The Carter Center 2012). PSUV ovšem využívalo CNE jiným způsobem. Národní volební rada sice nezakazovala přímo konkrétní politické strany, ale mnohým prominentním politikům neudělila registraci nutnou pro kandidaturu ve volbách. Vybraným představitelům opozice, mezi kterými byli také disidenti z PSUV, bylo zakázáno kandidovat, jiní skončili ve vězení. Nejznámější je případ Leopolda Lópeze, lídra opoziční strany VP, který byl na základě zfalšovaných důkazů odsouzen na 14 let (BBC 2015c).

Ústava, protikorupční a volební zákon ve Venezuele jednoznačně stanovují, že stát nemůže financovat politické strany a ani státní zaměstnanci nemohou využívat svých pozic ve prospěch politické strany nebo jejich představitelů, ale i tady PSUV svého vládnoucího postavení zneužívalo. Pro vlastní potřeby vládnoucí strana využívala budovy, vozy nebo úředníky, představitelé strany se objevovali v předních řadách při otevírání veřejných staveb a využívána v kampani byla také armáda. Venezuelská pobočka Transparency International napočítala více než 280 příkladů, kdy byly volební zákony porušeny²⁸ (Crisis Group 2015a). Zasáhnout by v takových případech měla Národní volební rada, která ovšem pouze přihlížela a nekonala. Svou nečinnost CNE obhajovala tím, že mimo oficiální dobu trvání kampaně žádná omezení neplatí.

Problém představovala také média. Hugo Chávez od roku 1999, kdy se poprvé ujal prezidentského úřadu, dokázal získat pod kontrolu mnoho televizních kanálů, rádiových stanic, zpravodajských agentur a také dříve opozičních publikací a webů (Crisis Group 2015b). Velká část venezuelských médií je tak

²⁷ Carter Center monitorovalo přes devět desítek voleb po celém světě a jeho zakladatel Jimmy Carter považuje systém ve Venezuele za nejlepší, jaký kdy viděl. Venezuelané volí přes dotykový elektronický systém, využívající technologii snímání otisku prstu, která po zaznamenání shody každému voliči odemkne možnost hlasovat. Po vybrání kandidátů systém každému voliči vytiskne potvrzovací lístek s jeho volbou.

²⁸ Je důležité zmínit, že zjištění Transparency International se zdaleka netýkaly pouze PSUV, ale také opozičních stran.

využívána ve prospěch PSUV, a ještě větší zbraň vlády představuje tzv. cadena. Prezident díky tomu může kdykoliv a na jak dlouho chce přerušit vysílání volně dostupných televizních a rádiových stanic a následně tento prostor využít k sebepropagaci, například během volební kampaně. Ani proti tomuto chování CNE nezakročilo, byť na něj v tomto případě apelovala Evropská unie nebo Carter Center (The Carter Center 2013).

Posledním velkým problémem předvolební kampaně a následných parlamentních voleb samotných byla absence mezinárodních pozorovatelů. Venezuela odmítla přizvat pozorovatele z Evropské unie či Organizace amerických států (Foreign Policy 2015b). Prezident Maduro k volbám připustil pouze UNASUR²⁹, ale kompetence jeho pozorovatelů výrazně omezil. UNASUR například nemohl během voleb vynášet žádné své komentáře a jeho závěrečná zpráva byla dostupná pouze pro CNE. Kvůli těmto omezením se odmítla venezuelských parlamentních voleb zúčastnit například brazilská volební komise TSE (EI Nacional 2015b). UNASUR se tak při absenci ostatních pozorovatelů dostal pod velký tlak, aby jen nečinně nepřihlížel a neschválil Venezuele prakticky jakýkoliv průběh voleb, byť na volební proces po celé zemi dohlíželi také národní úředníci.

Volby do Národního shromáždění se ve Venezuele konaly 6. prosince 2015. Celkem voliči vybírali 167 zástupců, z toho se 113 poslanců volilo většinou systémem prvního v cíli v 87 volebních obvodech, 51 poslanců se volilo poměrně z uzavřených kandidátech na základě 23 států a hlavního města a 3 křesla připadla původnímu obyvatelstvu. Mandáty byly rozdělovány dle D'Hondtovy metody.

Volební účast byla velmi vysoká. K volbám dorazily téměř tři čtvrtiny oprávněných voličů (zhruba 14,4 milionu obyvatel), což značilo, že lidé skutečně volali po změně. Oproti předchozím volbám proti sobě stály prakticky jen dvě strany: vládnoucí aliance GPP (*Gran Polo Patriótico Simón Bolívar*), tvořená

²⁹ Unie jihoamerických národů (španělsky Unión de Naciones Suramericanas) je mezinárodní organizace vytvořená po vzoru Evropské unie a integruje dvě dosud existující unie Mercosur a Andské společenství.

z velké části stranou PSUV, a opoziční koalice MUD (*Mesa de la Unidad Democrática*), složená z více než deseti středových a středolevých stran. Právě sjednocení opozice do jednoho velkého bloku bylo před prosincovými volbami klíčové, protože jen společnými silami mohli porazit šestnáct let vládnoucí stranu.

Volební výsledek nakonec odpovídal předvolebním průzkumům a přinesl výrazné vítězství opoziční koalice MUD. Ta získala 109 křesel a další 3 křesla ji připadla za původní obyvatele, což znamenalo zisk celkem 112 křesel a tím pádem tzv. supermajoritu v Národním shromáždění. Dosud vládnoucí strana PSUV získala v rámci aliance GPP pouze 55 křesel. MUD se podařilo získat přes 7,7 milionu hlasů, tedy celkem přes 56 procent. Zatímco MUD oproti předchozím parlamentním volbám v roce 2010 získalo o 2,4 milionu hlasů více, GPP dokázalo přilákat jen o 200 tisíc voličů navíc; 5,5 milionu hlasů nakonec znamenalo podíl necelých 41 procent. PSUV tak poprvé od roku 1999 přišlo o kontrolu nad Národním shromážděním.

3.1.8 Shrnutí volební arény soupeření

Podle Levitského a Wayne jsou otevřené volby klíčovou institucí, i pokud se jedná o soutěživé autoritářství. Volby v takových režimech sice nemusí být zcela svobodné a spravedlivé, ale je klíčové, že k nim pravidelně dochází a utkávají se v nich jak prorežimní, tak opoziční strany. Toto kritérium Venezuela splňuje, jelikož volby – prezidentské i parlamentní – se v zemi konají pravidelně dle ústavy. Každých pět let se konají volby do Národního shromáždění a – vzhledem k dřívější změně ústavy – každých šest let volby prezidentské.

V této kapitole je popsáno celkem pět voleb, které během svého prezidentského mandátu absolvoval Hugo Chávez, z nichž tři jsou do Národního shromáždění a dvoje prezidentské, a další dvoje volby, jedny parlamentní a jedny prezidentské, kdy již v úřadu prezidenta působil Nicolás Maduro. S ohledem na koncept soutěživého autoritářství Venezuela splňuje i další základní body, že volební proces bývá často ovlivňován zneužíváním státní moci, zaujatou mediální kampaní, zastrahováním opozice nebo nízkou transparentností. V každém výše zmíněném volebním příkladu, ať už se jednalo o volby do Národního

shromáždění nebo volby prezidentské, můžeme minimálně jednu, ale obvykle více těchto vlastností identifikovat.

Při srovnání průběhu volebních procesů za Chávezovy a za Madurovy vlády zjistíme, že mají mnoho společných prvků. Přestože Maduro během svého prezidentského úřadu absolvoval zatím jen jedny volby do Národního shromáždění, během těchto voleb v roce 2015 můžeme identifikovat množství činů a strategií, které během své vlády používal také Hugo Chávez. U Madura se naopak víceméně vše koncentrovalo do jediných voleb, ve kterých se vzhledem k velice nepříznivé situaci jak sebe samotného, tak celé země, ocitl v situaci, se kterou se jeho předchůdce nikdy nemusel potýkat. Obecně lze ale u obou mužů a voleb, jež se během jejich vlády konaly, rozlišit všechny základní indikátory, které pro volební arénu soutěžení určují Levitsky a Way a definují jimi soutěživé autoritářství.

Podle konceptu Levitského s Wayem je jedním z prvků soutěživého autoritářství to, že z politických důvodů nemůže kandidovat minimálně jeden hlavní opoziční kandidát, a dále popisují překážky, které režim opozici přímo či nepřímo vystavuje. Ve Venezuele v posledních sedmnácti letech fungovalo mnoho více či menších opozičních stran, proti kterým – stranám jako takovým – režim příliš nezasahoval. Běžnou praxí Chávezovy a Madurovy vlády ovšem bylo znemožňování účastnit se soutěže vybraným jednotlivcům. Zatímco Chávez pro odstranění opozičních představitelů využíval, respektive zneužíval především Národní volební radu, za Madurova vládnutí situace přiosvětila. Mnohem častěji začalo docházet k ozbrojeným útokům na opoziční představitele a jejich volební mítinky a během volební kampaně před volbami do Národního shromáždění v roce 2015 byl dokonce jeden z opozičních kandidátů zastřelen. Oba režimy pak propojuje opoziční politik Leopoldo López, jemuž se nejprve snažil znemožnit kandidovat do veřejných úřadů během své vlády Hugo Chávez, a po nástupu Nicoláse Madura byl López v roce 2014 ve vykonstruovaném procesu dokonce odsouzen k odnětí svobody.

Výše popsané zčásti naplňuje také další indikátor volební arény v soutěživém autoritářství, jímž je nerovné hrací pole, kdy dochází

k systematickému zneužívání volebních úřadů nebo nerovnému přístupu do médií. Národní volební úřad nicméně nebyl ve Venezuele používán jen jako nástroj pro ochromování opozice, ale zejména Chávez ho zásadním způsobem využil k posílení vlastní pozice, když za pomoci referend a dalších zákonů volební systém systematicky zmanipuloval ve svůj prospěch. Oba prezidenti při svých kampaních shodně zneužívali veřejných zdrojů a institucí a také médií, nad kterými Hugo Chávez strategicky získával stále větší kontrolu. Mediální propaganda na úkor opozice byla hojně využívaným nástrojem jak Cháveze, tak také Madura. Na prohřešky, jako je zneužívání médií a veřejných institucí, často upozorňovali také zahraniční pozorovatelé, nicméně Hugo Chávez na jejich apely a výtky obvykle nebral zřetel. Nicolás Maduro se pak dokonce v roce 2015 rozhodl, že mezinárodní pozorovatele do země při volbách do Národního shromáždění raději vůbec nepustí.

Na volbách ve Venezuele v posledních sedmnácti letech je klíčové sledovat vývoj, jakým se ubíral jednak volební systém a jednak samotné výsledky volebního klání. Nebýt systematického Chávezova ohýbání volebního systému ve vlastní prospěch, byla by pro něj situace – tedy on sám a jeho strana u moci – mnohem hůře udržitelná. Opozice by vyšla například z voleb v roce 2010 mnohem silnější. Už o pět let později se nicméně ukázalo, že volby mohou i v případě, že dochází k jejich manipulaci v neprospěch oponentů režimu, nakonec být klíčovou institucí pro opoziční síly, což opět odpovídá definici soutěživého autoritářství.

3.2 Legislativní aréna soupeření

3.2.1 Vládnutí dekrety v roce 2002 a pokus o státní převrat

V roce 2002 čelil Chávezův režim, a zejména sám prezident, od nástupu do funkce první velké krizi, která nakonec vyvrcholila pokusem o státní převrat. Chávezovi se nedařilo plnit předvolební sliby a podle představ nevycházely především klíčové sociální reformy. Přestože zisky z ropného průmyslu, který představoval naprosto stěžejní část venezuelské ekonomiky a příjmů státní kasy, byly vysoké, ekonomika země se propadala (Welsch, Werz 2002: 26). Ekonomický úpadek pociťovali prakticky všichni obyvatelé Venezuely³⁰ a do té doby slabá opozice nabírala na síle.

Jako zcela klíčové pro další vývoj se nicméně ukázaly vládní dekrety, které Chávezovi schválilo jím kontrolované Národní shromáždění a kterými se prezident chystal prosazovat své reformní návrhy. Celkem měl Hugo Chávez připravených 49 dekretů se silou zákona a mezi hlavní oblasti, kterých se dekrety týkaly, patřily pozemková reforma, legalizace faktického vlastnictví půdy a ropný průmysl (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 272). Hugo Chávez většinu svých dekretů s nikým výrazněji nekonzultoval, jednal z vlastní vůle a zejména v ropném průmyslu tvrdě narazil. Když se rozhodl dosadit do čela ropné společnosti PDVSA (Petróelos de Venezuela, S.A.) vlastní přívržence a zároveň tuto firmu podřídit ministerstvu energetiky a těžby, aby nemohlo v žádném případě dojít k její privatizaci, setkal se s velkou vlnou nevole. Proti režimu se obrátily soukromá média³¹ a největší odborová organizace zemi CTV (Confederación de Trabajadores de Venezuela)³², a to vyhlášením generální stávkou.

³⁰ Za tři roky vlády Huga Cháveze vzrostla nezaměstnanost zhruba o osm procentních bodů a chudoba v zemi atkovala sedmdesátiprocentní hranici.

³¹ Opoziční média, mezi které patřila zejména pětice soukromých televizních stanic, sehrála v roce 2002 důležitou roli. Proti prezidentovi Chávezovi vedla ostrou kampaň a ve chvíli, kdy byl odpojen hlavní vládní kanál, byla soukromá média najednou jediným zdrojem informací. Pro mobilizaci opozice byla jejich agresivní kampaň proti vládě klíčová.

³² I nad CTV se Hugo Chávez pokusil získat kontrolu, jenže referendem vyvolané volby znamenaly porážku jeho stoupenců a do čela největší odborové organizace v zemi se opět postavily opoziční síly.

Během vypjatého období naplánovala opozice demonstraci, kterou chtěla donutit prezidenta Cháveze k odstoupení. Odpovědí přívrženců prezidenta bylo jejich vlastní shromáždění před prezidentským palácem, a ačkoliv se původně oba tábory neměly vůbec potkat, opozice nakonec před prezidentský palác zamířila taktéž. Když se napětí v ulicích vystupňovalo a došlo k násilným střetům, začaly do davů pálit odstřelovači. Během demonstrace tragicky zahynulo dvanáct osob a dalších více než sto jich bylo zraněno. Právě zahájení palby údajně vedlo opoziční síly k uskutečnění puče, nicméně dodnes není jasné, kdo ve skutečnosti střelbu vyvolal (Pion-Berlín, Trinkunas 2005: 18). Prezident Chávez ovšem odmítl přistoupit na okamžitou rezignaci, načež ho vojsko vedené přeběhlými generály zajalo a umístilo do vojenské věznice. Opozice v tu chvíli obyvatele Venezuely informovala, že prezident odstoupil, a 12. dubna byl novým prezidentem jmenován dosavadní prezident zaměstnavatelských svazů (Fedecámaras) Pedro Carmona. Tento krok byl však zcela protiústavní, protože v případě rezignace prezidenta měl jeho místo zaujmout viceprezident. Carmona na to nicméně nebral ohledy a pomocí dekretu okamžitě odvolal všechny zvolené činitele, rozpustil parlament a zrušil 49 dekretů Cháveze. Byť se soukromá média snažila neústavní kroky zamlžit, situace v ulicích eskalovala. Samotným opozičním protestujícím se nelíbily nedemokratické postupy a desítky tisíc příznivců Huga Cháveze žádaly prezidentův návrat do funkce. Potenciální hrozba masových střetů v ulicích nakonec přiměla armádu k opětovné instalaci Cháveze do funkce prezidenta, kam se vrátil už 13. dubna po 47 hodinách (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 274). Spolu s Chávezem se do svých funkcí vrátili všichni předchozí představitelé, jelikož Carmonovy dekrety byly zneplatněny.

Výsledkem neúspěšného puče byla jednak částečná diskreditace opozice, protože použila mnoho praktik, včetně protiústavních, za které dosud vládnoucí režim kritizovala a programově se proti nim vyhrazovala, a jednak potvrzení toho, jak silné postavení měla ve Venezuele armáda. Právě armádní činitelé, kteří se hojně zapojovali do politického života v zemi a obsazovali nejvyšší politické funkce, často svými kroky demonstrovaly autoritářské praktiky a důležité je, že tak nečinil pouze Chávez, ale také opozice. Síly svého postavení nakonec přeci

jen dokázal využít Hugo Chávez, na jehož stranu se většina armády přiklonila a zachránila ho ve funkci prezidenta, čímž jeho pozici znovu upevnila.

3.2.2 Vládnutí dekrety v letech 2013 až 2016

Nicolás Maduro požádal Národní shromáždění o udělení zmocňovacího práva, aby mohl vydávat dekrety, jen pár měsíců po svém dubnovém zvolení do prezidentského úřadu. Jeho prvotní žádost, kdy chtěl s pomocí dekretů bojovat proti špatné ekonomické situaci v zemi, se ale nakonec přeměnila prakticky v nepřetržitě aktivní zmocňovací právo, díky němuž Maduro vládl za pomoci dekretů po většinu času od svého zvolení do roku 2013 až do konce roku 2016. Zmocňovací právo během jeho dosavadní vlády platilo v následujících pěti obdobích:

- od 19. listopadu 2013 do 19. listopadu 2014,
- od 15. března 2015 do 31. prosince 2015,
- od 15. ledna 2016 do 15. března 2016,
- od 18. března 2016 do 17. května 2016, a
- od 17. května 2016 do 1. ledna 2017.

Poprvé Nicolás Maduro o zmocňovací právo požádal v říjnu 2013, aby mohl jednak bojovat s korupcí a jednak řešit obrovské problémy krachující venezuelské ekonomiky. Dekrety byly podle Madura nezbytné k „ekonomické ofenzivě“, kterou plánoval vést proti inflační spirále³³, nedostatku základních potravin a léků a kolabujícím veřejným službám (The Washington Post 2013). Zmocňovací právo udělilo Národní shromáždění prezidentovi na celý jeden rok, přestože opozice protestovala, že mimo zmíněných cílů by mohl zvýšené pravomoci Maduro zneužívat například pro potlačování opozice.

Na začátku roku 2014, krátce po schválení prvního zmocňovacího zákona, začaly ve Venezuele propukát vlny různých forem protestů a demonstrací, protože v zemi rostla inflace, stupňovalo se násilí a panoval zásadní nedostatek

³³ Venezuelská vláda se snažila radikálními opatřeními zastavit inflaci, jejíž míra v zemi rostla meziročně o 54 procent.

základního zboží. Nicolás Maduro dokonce přiznal, že míra inflace rostla nejvyšší rychlostí za posledních šestnáct let, tedy od chvíle, kdy se stal prezidentem Hugo Chávez (Reuters 2013b). V následujících měsících situace eskalovala. V únoru vyšli do ulic studenti, kteří s lídry opozice pořádali celostátní pochody a protestovali proti nedostatku bezpečnosti na školách a celkově proti zvyšujícímu se násilí³⁴. Ke studentům se začaly po celé zemi připojovat další skupiny odpůrců vládnoucího režimu a docházelo ke střetům s vládními vojenskými jednotkami (Bloomberg 2014). Posílená opozice následně spustila kampaň za odstranění prezidenta, načež se násilné pouliční protesty rozšířily po celé Venezuele. Madurova vláda je označila za nedemokratický pokus o státní převrat, kterému navíc měly podle jejího vyjádření asistovat Spojené státy americké. Venezuela Spojené státy obviňovala z toho, že se snaží v zemi o podobný puč, který proběhl na Ukrajině, aby se dostaly k venezuelské ropě. Američané jakékoliv zapojení do situace ve Venezuele odmítli, naopak jihoamerický stát obvinili z toho, že toto tvrzení používá jen jako výmluvu pro to, aby mohl potlačit opozici (The Guardian 2014). Neustále se rozrůstající protesty a násilné střety vládních a opozičních sil vyvíjely na Madurův režim velký tlak, podle organizací Amnesty International a Humans Right Watch během demonstrací jen v prvních měsících roku 2014 přišly o život více než tři desítky lidí z obou táborů, dalších několik tisíc lidí bylo zatčeno, a navíc docházelo z vládní strany k porušování lidských práv (Bloomberg 2014). Madurova pozice vzhledem k neuspokojivé situaci v zemi slábla, podle průzkumu agentury Datanálisis byla v říjnu 2014 prezidentova obliba na hranici necelých pětadvaceti procent. Protesty následně v různých formách pokračovaly i v dalším roce, a to opět ze stejných důvodů zmíněných výše, protože socioekonomická situace ve Venezuele se nikterak nezlepšovala.

V březnu 2015 Nicolás Maduro podruhé požádal o schválení zmocňovacího zákona, protože chtěl řešit konflikt se Spojenými státy, které

³⁴ Studentské protesty měl rozpoutat incident na University of Andes v San Cristobalu, kde došlo přímo na univerzitním kampusu o znásilnění mladé dívky. Studenty pak navíc ještě více rozhněval zásah vládních jednotek proti jejich první vlně protestů, kdy bylo mnoho studentů zadrženo a údajně zneužíváno.

v reakci na zhoršující se lidskoprávní situaci ve Venezuele uvalily sankce na sedm venezuelských představitelů a zároveň na jihoamerickou zemi apelovaly, aby propustila všechny politické vězně (NBC News 2015). Protiamerická, respektive antiimperialistická rétorika Madurovi částečně pomohla u voličů, v průzkumech agentury Datanálisis oproti stavu na začátku roku prezidentova obliba o několik procentních bodů stoupla, ale přesto nebyla jeho pozice příliš dobrá. Od nástupu do prezidentské funkce Madurova popularita klesla o více než třicet procentních bodů. Pro vládnoucí stranu a samotného Madura to představovalo velký problém, protože na konec roku 2015 byly naplánovány volby do Národního shromáždění a situace jeho samotného, obyvatel ani venezuelské ekonomiky nehrála vládnoucímu režimu do karet.

Avizované volby do Národního shromáždění ve Venezuele skutečně vyhrála opozice, ale Nicolás Maduro nicméně i po předání Národního shromáždění do jejích rukou pokračoval ve své vlastní politice. Hned 15. ledna 2016, deset dní od nástupu nových zákonodárců, vyhlásil venezuelský prezident s ohledem na recesi, jež ochromovala zemi, a více než 140% inflaci stav ekonomické pohotovosti a požádal Národní shromáždění o již třetí zmocňovací dekret (The Guardian 2016a). Přestože nová vláda disponovala výhodou v podobě dvoutřetinové většiny v parlamentu³⁵, která je mimo jiné potřeba právě ke schválení zmocňovacího dekretu, a tím pádem podle očekávání Madurovu žádost odmítla, dokázal ji prezident obejít, a to pomocí spřáteleného Nejvyššího soudu, k němuž se odvolal a uspěl (Bloomberg 2016). V rámci svých nově znovunabytých pravomocí začal Nicolás Maduro například devalvovat venezuelskou měnu (bolívar) a s vidinou zvýšení příjmů do státní pokladny skokově zvýšil cenu benzínu až o šest tisíc procent (jeden litr benzínu stál nově místo jednoho amerického centu šedesát centů) (Independent 2016).

³⁵ Pro schvalování většiny zákonů v Národním shromáždění stačí prostá většina a prezident má jen omezené právo na vetování. Pokud prezident pošle zákon zpět, může ho Národní shromáždění absolutní většinou přehlasovat. Díky třípětinové většině může MUD odvolat viceprezidenta a ministry, jmenovat nebo měnit členy CNE a také udělit prezidentovi zmocňovací právo na vydávání dekretů. Nejsilnější je pak dvoutřetinová většina, kterou MUD disponuje a může díky ní vyvolat ústavodárné shromáždění s potenciálem měnit ústavu.

Ve Venezuele neustále panovaly nepokoje, ale Maduro na to příliš nebral ohled v březnu si o dalších šedesát dní prodloužil svůj zmocňovací dekret, což mu znovu schválil Nejvyšší soud. V květnu pak oznámil, že platnost zmocňovacího dekretu prodlužuje až do konce roku 2016, aby dokázal zemi vyvést z ekonomické pohotovosti. Mezi Madurova opatření patřily například denní výpadky elektřiny nebo vzhledem k nedostatku energií pouhý dvoudenní pracovní týden pro veřejné zaměstnance (Yahoo News 2016).

3.2.3 Ústavní referenda v letech 2007 a 2009

Po vítězných prezidentských volbách v roce 2006 začal Hugo Chávez připravovat další velké referendum na změnu ústavy. Tu přitom sám Chávez naposledy měnil teprve v roce 1999, tedy před pouhými sedmi lety, a také jeho plán kvůli tomu významným způsobem napadala opozice, které se další změna tak zásadního dokumentu během krátkého časového období nelíbila. Chávez nicméně argumentoval tím, že k dokončení jeho revoluce je třeba ústavu opět změnit, protože ta v roce 1999 vznikala během turbulentního období, a ne vše bylo ideálně nastaveno (Carlson 2007). Nejednalo se přitom o žádné mírné úpravy, ale o velice významnou změnu celé ústavy, kdy chtěl Hugo Chávez změnit či upravit celkem třicet tři článků. Když pak navržené změny projednávalo Národní shromáždění, které mohlo podle ústavy vedle prezidenta a Národního ústavodárného shromáždění taktéž podávat návrhy na změny, přidalo ke zmíněným třiatřiceti změnám dalších třicet šest návrhů, a tak se nakonec do referenda dostaly dva velké balíčky změn stávající ústavy, o nichž venezuelští voliči hlasovali zvlášť.

Obecně by navrhované změny ústavy přinesly především ještě větší moc pro prezidenta Huga Cháveze, jemuž by se rozšířily některé pravomoci, a ve Venezuele by došlo k dalšímu omezování demokracie i občanských svobod. Chávez mimo jiné navrhoval, aby měl prezident Venezuely neomezený počet

znovuzvolení³⁶ a také aby se prezidentovo funkční období prodloužilo ze šesti na sedm let, ačkoliv ho již o jeden rok prodloužil v předchozím referendu v roce 1999. Vedle zvětšených pravomocí prezidenta³⁷ se změny týkaly také například kratšího pracovního týdne nebo snížení volebního práva. Největší vlna nevole se ale pochopitelně zvedla proti změnám týkajících se prezidenta. Ve Venezuele se okamžitě po ohlášení chystaných změn objevily demonstrace, ve kterých vedle opozice figurovali také studenti. (Carlson 2007) Při diskuzi o změnách v ústavě opozici významně uškodilo, že se nezúčastnila voleb do Národního shromáždění v roce 2005 a neměla tam tak prakticky žádné své zástupce. Právě na půdě Národního shromáždění se totiž změny diskutovaly, a tak je opozice nemohla přímo ovlivňovat.

Snahy opozice a studentů ale nakonec byly úspěšné. V referendu, konaném 3. prosince 2007, byly oba balíky ústavních změn těsně odmítnuty: první v poměru 49,3 procenta ku 50,7 procenta a druhý v poměru 48,9 procenta ku 51,1 procenta. Pro Huga Cháveze a jeho vládnoucí režim to znamenalo první velkou porážku ve volbách, respektive v referendu od nástupu do funkce prezidenta v roce 1999. Navrhované změny, které Chávez spolu s Národním shromážděním voličům předložil, nicméně byly opravdu zásadní a měly natolik rozsáhlý charakter, že by se jejich přijetím Venezuela zcela odklonila od demokratických principů.

Chávez se nicméně svých ambiciózních plánů vzdát nechtěl, vzhledem ke svému probíhajícímu druhému (alespoň podle nové ústavy, více viz výše) prezidentskému mandátu si potřeboval zajistit, aby mohl kandidovat i potřetí a nemusel v roce 2013 nedobrovolně prezidentský post opouštět. Proto v roce 2009 uspořádal další referendum, které mělo znovu za úkol schválit změnu v ústavě. Tentokrát ale změny neměly být zdaleka tak rozsáhlé, týkaly se pouze jedné důležité věci – zrušení omezeného počtu funkčních období prezidenta. Na

³⁶ Podle stávající ústavy mohl kandidovat jen dvakrát po sobě. Změna by se navíc týkala pouze úřadu prezidenta a žádných jiných.

³⁷ Prezident by měl podle nové ústavy ještě rozšířenější pravomoci, co se týče kontroly vlády, regionální samosprávy a také centrální banky, jež by ztratila svou autonomii, a jejích rezerv. Zároveň by měl prezident například vyšší možnosti v oblasti vyvlastňování soukromého majetku.

rozdíl od předchozího neúspěšného referenda navíc Chávez nabídl neomezený počet funkčních období také guvernérům, starostům a členům Národního shromáždění, čímž chtěl umlčet kritiky, kteří namítali, že chce změnit ústavu jen k vlastnímu prospěchu a že tak činí i přesto, že mu podobné návrhy voliči před dvěma lety odmítli. Hugo Chávez oponoval tím, že se tentokrát jedná o jiný případ, protože v roce 2007 nebylo jasné, co přesně voliči odmítli, a tak nyní dává možnost hlasovat o konkrétním případě znovu (Halling 2009). Demonstrace a protesty, které se proti dalšímu referendu ve Venezuele objevovaly, tak už měly mnohem pokojnější charakter, což se projevilo i 15. února 2009, kdy se referendum konalo. Jednak k urnám dorazilo o téměř tři miliony voličů více než v roce 2007 a jednak tentokrát Chávezův návrh na změnu ústavy prošel; pro změnu ústavy hlasovalo 54,9 procenta voličů. Hugo Chávez tak potvrdil svou vytrvalost a odhodlání, když se přes prvotní neúspěch nevzdal a klíčovou změnu ústavy nakonec dokázal prosadit v dalším referendu o dva roky později. Opozici – i kvůli své nepřítomnosti v Národním shromáždění – se nepodařilo jeho další upevňování moci zastavit. Naopak pro úřadujícího prezidenta to byla skvělá zpráva, protože v situaci, kdy již desátým rokem ovládal prezidentský úřad a jeho strana měla pod kontrolou většinu v Národním shromáždění, mohl Hugo Chávez směle pomýšlet na prezidentské volby v roce 2012 a tedy další funkční období v prezidentském paláci.

3.2.4 Shrnutí legislativní arény soupeření

V rámci konceptu soutěživého autoritářství Levitského a Wayne představuje legislativa především místo, kde se může realizovat opozice a používat ji jako nástroj pro oponování režimu. Opozice se ve Venezuele do legislativních těles díky otevřeným volbám skutečně dostávala, přestože proti ní stála silná prorežimní strana, jíž zaštiťoval prezident (platí pro Huga Cháveze i Nicoláse Madura), a tak silně využívala jeho popularity i podpory. V roce 2005 ovšem venezuelská opozice dobrovolně přišla i o tento nástroj, jak proti vládnoucí straně vystupovat, protože se vzdala účasti ve volbách do Národního shromáždění. Proto se opozice nemohla nikterak podílet například na klíčových ústavních referendech z let 2007 a 2009, proti kterým musela bojovat pouze mimo parlament. Přestože se nakonec Chávezovi první referendum, které mohlo

významným způsobem ovlivnit směřování země směrem k plnému autoritářství, schválit nepodařilo, díky úplné absenci opozice a tím pádem víceméně jednobarevnému Národnímu shromáždění měl prezident situaci jinak velice zjednodušenou. Důležitost legislativy s ohledem na činnost opozice se poté ukázala v roce 2010 během voleb do Národního shromáždění. I přes veškeré snahy Cháveze (viz výše) se podařilo opozičním stranám zaujmout v legislativním tělese velké množství křesel. Díky tomu měla oponenti režimu mnohem větší sílu, jak mohli na režim tlačit, což využívali především po nástupu Nicoláse Madura, který velkým tlakům nedokázal čelit tak dobře jako jeho předchůdce.

Oba prezidenti ovšem využívali legislativu také k vlastnímu posilování moci. Vzhledem k tomu, že během svých mandátů obvykle jejich strany držely potřebnou většinu v Národním shromáždění, bylo jim hladce schvalováno zmocňovací právo, díky němuž mohli vydávat prezidentské dekrety. Chávez i Maduro je využívali často, přičemž u prvního zmíněného prezidenta je v souvislosti s dekrety nejdůležitější výše popsany rok 2002. Tehdy Chávez po velkých volebních vítězstvích, díky kterým ve Venezuele ovládl prezidentský post i většinu v parlamentu, ukázal silně autoritářské tendence, když chtěl za pomoci dekretů změnit několika desítkami zákonů mnoho důležitých oblastí veřejného života. Nakonec za své plány Chávez dokonce čelil pokusu o převrat, ale využíváním dekretů často dokazoval vůli prosadit své ideje za každou cenu, bez ohledu na vůli či nevoli ať už jeho spolustraníků, opozice nebo voličů. Ještě markantněji nicméně v tomto ohledu postupoval jeho nástupce Nicolás Maduro. Dekrety si nechal schválit už krátce po svém nástupu do prezidentského úřadu, a to nikoliv jen z důvodu, aby mohl neomezeně prosazovat svůj program jako Chávez, ale zejména proto, aby mohl snadněji odrážet narůstající tlak opozice a nemusel se neustále obracet na Národní shromáždění. Důkazem je také fakt, že jakmile Maduro se svou stranou přišel o potřebnou většinu v Národním shromáždění, dokázal si zmocňovací právo vymoci silou přes Nejvyšší soud. Mohl tak prosazovat zákony, které by mu jinak opoziční zákonodárci s většinou v parlamentu nikdy neschválili. S tak silnou opozicí v Národním shromáždění se Hugo Chávez nikdy potýkat nemusel, a tak musel Nicolás Maduro spolu s celou svou stranou řešit zcela nový problém. Opozice se nakonec po dlouhých letech

dokázala i přes autoritářské tendence obou posledních prezidentů prosadit, a právě legislativní těleso se stalo jejím formálním nástrojem v boji proti režimu.

3.3 Nerovné hrací pole

3.3.1 Odvolací referendum v roce 2004

Opozice se po neúspěšném puči v roce 2002 (viz výše) nevzdala a plánovala své další kroky. Jednak se ekonomická a sociální situace ve Venezuele jen pomalu zlepšovala, a tak napříč celou zemí pokračovaly různé demonstrace proti vládnoucímu režimu, a jednak dostala opozice možnost svrhnout prezidenta ústavní cestou. V roce 2004, dva roky po neúspěšném pokusu o převrat, se opoziční představitelé chystali využít klauzule v nové ústavě, jež umožňovala uskutečnit tzv. odvolávací referendum³⁸ (Hellinger 2005: 11). Příprava odvolávacího referenda trvala zhruba půl roku (od listopadu 2003 do května 2004) a opozice se během ní potýkala s překážkami, které ji do cesty kladl vládnoucí režim v čele s Chávezem. Ten se snažil udělat maximum pro to, aby v nejlepším případě referendu zabránil, nebo aby se na něj alespoň dokázal připravit. Hlavním nástrojem režimu se stala Národní volební rada, která se sice tvářila jako nezávislá, ale v přípravě odvolávacího referenda šla jasně na ruku vládě, z čehož ostatně opozice Národní volební radu obviňovala³⁹. Oddalováním referenda pak Chávez dosáhl také toho, že kdyby byl voliči sesazen, nekonal by se ihned nové volby, ale jeho místo by zaujal viceprezident (Dvořáková, Buben, Němec 2012: 275).

Dle ústavy potřebovala opozice pro vyvolání odvolávacího referenda shromáždit podpisy od minimálně dvaceti procent voličů, což v té době představovalo zhruba 2,4 milionu podpisů. Přestože Národní volební radě opozice předložila petici dokonce s více než třemi miliony podpisů, CNE odmítla

³⁸ Odvolávací referendum mohlo být dle ústavy vypsáno po uplynutí minimálně poloviny prezidentova mandátu. Dále v klauzuli stálo, že pokud je prezident odvolán před ukončením čtvrtého roku svého volebního období, uskuteční se nové volby nejpozději jeden měsíc po odvolávacím referendu, a pokud je prezident odvolán po začátku čtvrtého roku svého volebního období, přebere úřad prezidenta viceprezident.

³⁹ Vládu skutečně během referenda zvýhodňovala celá řada okolností, jako byly například prodloužené otevírací doby volebních místností v chudších čtvrtích, kde měl Chávez velkou podporu, nebo přemístěním různých volebních místností.

všechny uznat. Vláda se navíc ty obyvatele, kteří petici podepsali⁴⁰, snažila různými způsoby diskriminovat ve snaze stažení jejich podpisů. I s ohledem na mezinárodní tlak ale nakonec Národní volební rada ustoupila, potřebný počet podpisů schválila a na 15. srpna 2004 vyhlásila odvolávací referendum (Hellinger 2005: 13). Aby bylo odvolávací referendum z pohledu opozice úspěšné, tedy skončilo odvoláním prezidenta Cháveze, (1) muselo se ho účastnit minimálně dvacet pět procent registrovaných voličů, (2) v neprospěch Cháveze muselo hlasovat více voličů, než kolik ho v roce 2000 zvolilo do úřadu, a (3) celkově se muselo sejít více hlasů s odpovědí „ano“, která znamenala ukončení Chávezova mandátu, než s odpovědí „ne“.

Na velice sledované referendum dohlíželo pod vedením Organizace amerických států (OAS) a Carterova centra množství mezinárodních pozorovatelů, kteří měli zaručit férový a svobodný průběh volby. Právě zmíněné dvě organizace provedly důkladné sčítání hlasů, načež oznámily výsledky referenda: přes 59 procent voličů hlasovalo (při rekordní 70procentní volební účasti) pro volbu „ne“ a tím pádem pro setrvání Huga Cháveze ve funkci prezidenta. Přestože se vládní strana i těsně před uskutečněním referenda ještě snažila různými způsoby (viz výše) celou událost ovlivnit a opozice celý proces okamžitě po vyhlášení výsledků označila za zmanipulovaný, Organizace amerických států a Carterovo centrum se shodly, že referendum ve Venezuele proběhlo spravedlivě a svobodně.

Stávající prezident Hugo Chávez tak byl opětovně potvrzen ve funkci a pro opoziční strany se jednalo po dvou letech o další porážku, respektive neúspěšný pokus o svržení prezidenta. Prohrané referendum v roce 2004 navíc mělo na celou venezuelskou opozici mnohem horší dopad než neúspěšný převrat z roku 2002. Triumf Huga Cháveze v odvolacím referendu totiž sílící opozici zcela rozložil, čímž se znovu, a ještě více upevnila jeho moc. Rozpad opozice potvrdily už o rok později volby do Národního shromáždění (viz výše).

⁴⁰ Na internetu později jeden chavistický poslanec dokonce seznam signatářů se všemi osobními údaji zveřejnil.

3.3.2 Odvolací referendum v roce 2016

Po volbách do Národního shromáždění v roce 2015 (viz výše) se vítězná koalice ujala vlády 5. ledna 2016, nicméně klíčové bylo dění několik týdnů předtím, než k předání vlády po šestnácti letech z rukou PSUV skutečně došlo. Přestože situace ve Venezuele byla nadále napjatá a potenciálně hrozil střet provládního tábora s tím opozičním, ke kterému nakonec díky pořádkové policii nedošlo, prezident Nicolás Maduro a jeho strana PSUV se nechtěli moci vzdát. Maduro sice po volbách veřejně uznal porážku své strany, jenže následně během pár prosincových týdnů provedl několik zcela zásadních kroků, jimiž si chtěl upevnit pozici a pravomoci v prezidentském úřadu. Pouhé dva týdny před předáním moci do rukou nového Národního shromáždění tak to ještě pod vedením PSUV bleskově jmenovalo více než třetinu nových soudců Nejvyššího soudu, klíčové instituce v zemi, díky které by mohl Maduro soupeřit s opozičním Národním shromážděním. Všech 13 nově zvolených soudců bylo pochopitelně provládních⁴¹ (Bloomberg 2015). Dále stihla odstupující vláda například sebrat parlamentu právo jmenovat členy centrální banky (*Banco Central de Venezuela*) a nově udělila centrální bance pravomoc utajovat ekonomické statistiky. Opozice odstupující vládu obvinila z obcházení ústavy, ale se vzniklými překážkami se musela vypořádat.

Nicolás Maduro navíc pokračoval ve vlastní politice i poté, co kontrolu nad Národním shromážděním převzala opozice. Jeho žádost o již třetí zmocňovací dekret sice opozice dle předpokladů zamítla, ale přes spřátelený Nejvyšší soud nakonec Maduro dosáhl svého a mohl znovu vydávat dekrety. Jeho kroky ale k velkému zlepšení situace ve Venezuele nevedly. Podle nevládní organizace Venezuelan Observatory of Social Conflict proběhlo ve Venezuele jen během ledna a února více než tisíc demonstrací, tedy téměř sedmnáct denně. Obyvatelé nebyli spokojeni jednak s krachující ekonomikou, ale jejich každodenní životy významně ovlivňovaly také obří výpadky dodávek vody a elektřiny, neustále se

⁴¹ Mnoho z nově zvolených členů Nejvyššího soudu dokonce bylo členy PSUV a parlamentu, kteří sami hlasovali o svém zvolení. Další neměli dostatečná oprávnění a zároveň nebyly ctěny jmenovací zákony.

zvyšující cena potravin a jejich věčný nedostatek včetně dalšího základního zboží (Reuters 2016a).

Madurovo konání – i kvůli dalšímu prodloužení jeho zmocňovacího práva pomocí Nejvyššího soudu – vyvolávalo stále větší nevoli ze strany jeho oponentů a v ulicích se opět začaly vytvářet masové protesty. Demonstranti v čele s nyní již vládnoucí opozicí požadovali vypsání referenda, díky kterému by mohli prezidenta svrhnout. O takovém řešení ostatně členové vítězné koalice MUD hovořili již po svém prosincovém zvolení, že taková varianta připadá v úvahu, pokud Maduro a PSUV nezmění své chování. Nicolás Maduro má sice mandát až do roku 2019, ale venezuelská ústava v jeho polovině (tedy nejdříve v dubnu 2016) umožňuje vyvolat referendum o setrvání prezidenta ve funkci (BBC 2016). Opoziční lídři nakonec proces vedoucí k odvolacímu referendu zahájili předáním petice Národnímu volebnímu výboru na začátku května 2016. Petici nutnou k pokračování celého procesu muselo podepsat alespoň jedno procento venezuelského elektorátu, které představovalo necelých 200 tisíc voličů. Národní volební výbor ovšem sčítání hlasů záměrně protahoval, když například nejprve odmítl uznat z důvodu nečitelného písma či rozmazaných otisků více než půl milionu podpisů, a to z velice jednoduchého důvodu. Kdyby se totiž odvolací referendum konalo ještě do konce roku 2016, musely by dle ústavy následovat nové volby. Pokud by ale odvolací referendum proběhlo až v roce 2017, vzhledem k tomu, že by se již konalo po začátku čtvrtého roku volebního období, přebíral by v případě sesazení prezidenta jeho úřad viceprezident (Reuters 2016b). Opozice obviňovala Národní volební radu z toho, že jde na ruku PSUV, nicméně v srpnu se od ní dočkala schválení dostatečného počtu podpisů, takže odvolací proces mohl pokračovat. Časový výhled, který Národní volební rada směrem k odvolacímu procesu zveřejnila, ovšem opozici opět nepotěšil. V další části odvolacího procesu, který by referendum inicioval, je třeba nasbírat podpisy minimálně od dvaceti procent registrovaných voličů a podle CNE by se toto kolo uskutečnilo pravděpodobně nejdříve na konci října s tím, že na stanovení data konání samotného referenda má pak rada 90 dní. To znamená, že by se odvolací referendum s největší pravděpodobností konalo nejdříve v únoru 2017 (The Guardian 2016b). Toto rozhodnutí nicméně vyvolalo dosud největší reakci z řad Madurových odpůrců, opozici se podařilo do hlavního města Caracasu na 1. září

2016 svolat na jeden milion Venezuelanů, kteří v rámci zřejmě největší demonstrace v historii země požadovali co nejrychlejší konání odvolacího referenda (PanAm Post 2016).

3.3.3 Shrnutí nerovného hracího pole

Rovné či nerovné hrací pole, jak ho v rámci svého konceptu soutěživého autoritářství popisují Levitsky a Way, se zdaleka netýká jen odvolacích referend zmíněných v této kapitole. Ohýbání hracího pole ve vlastní prospěch a v neprospěch opozice je ve Venezuele pozorovatelný od nástupu Huga Cháveze do funkce prezidenta v roce 1999 a týká se prakticky všech sfér vládnutí. Co se týče odvolacích referend, jímž museli čelit jak Hugo Chávez, tak Nicolás Maduro, potvrzuje se tu především první z indikátorů hracího pole, které Levitsky a Way představují jako prvek soutěživého autoritářství. Jedná se o zpolitizované státní instituce, jež jsou formálně nezávislé, ale vládnoucí režim je zneužívá výhradně ve svůj prospěch. Chávez čelil a jeho nástupce Maduro stále ještě čelí odvolacímu referendu, kdy se opozice vzhledem k neutěšené situaci v zemi snaží využít zcela legitimních a demokratických možností, jak bojovat proti vládnoucímu režimu, který ovšem nastavuje takové podmínky, že pozice obou stran není vyrovnaná. Opozice se v roce 2004 i v roce 2016 musela vypořádávat jak s vládnoucím režimem jako takovým, tak také s Národním volebním úřadem, který šel tomuto režimu na ruku. V rámci určitého zachování demokratických institucí, které se Chávez a Maduro nikdy nepokusili zcela odstranit, nebylo možné referenda o jejich odvolání zrušit, a tak alespoň systematicky jejich průběh a vykonání oddalovali, aby v případě neúspěchu minimálně zmírnili škody (tzn. nevypsání nových voleb, ale nahrazení prezidenta viceprezidentem).

Opozice ve Venezuele v posledních sedmnácti letech nepociťuje nerovné pole zdaleka jen v otázce odvolacích referend. Národní volební rada hrací pole ve prospěch vládnoucího režimu nakláněla prakticky během každého volebního procesu, ať už se jednalo o volby prezidentské nebo parlamentní, a opozice tak v soutěži neměla stejné podmínky jako její vládnoucí strana, potažmo prezident. Hrací pole, jehož indikátory jsou v soutěživém autoritářství vedle zmíněných

zpolitizovaných institucí také nerovný přístup do médií a nerovný přístup ke zdrojům, a jeho nerovnost je jednoznačným symbolem Venezuely od roku 1999, od něhož se odvíjelo směřování země. Celých sedmnáct let je venezuelský systém postaven na silném vládcí, který různými způsoby v menší či větší míře naklání hrací pole ve svůj prospěch. Ani u Cháveze, ani u Madura nelze popřít určité autoritářské tendence, ale zatímco první jmenovaný si své postavení v rámci systému systematicky budoval a posiloval, jeho nástupce ho naopak musí od prvního dne v prezidentské funkci podobnými principy bránit a ukazuje se, že hrací pole nemusí být v jeho prospěch dostatečně nakloněné napořád.

Závěr

Od roku 1999, kdy byl ve Venezuele zvolen prezidentem Hugo Chávez, se začala tato latinskoamerická země významně proměňovat. Tato bakalářská práce si nejprve kladla za cíl zhodnotit politický režim, který se začal v zemi po nástupu Cháveze vyvíjet a který po jeho smrti dále reprezentoval jeho nástupce Nicolás Maduro. K tomu byl nejprve ve druhé kapitole představen teoretický koncept soutěživého autoritářství, spadající do kategorie hybridních režimů, od autorů Stevena Levitského a Lucana A. Wayne, který nabídl soubor několika kritérií, podle nichž je možné politický režim ve Venezuele klasifikovat. Pro jedno z kritérií – způsob, jakým soutěživě autoritářské režimy vznikaly – bylo nutné představit historické reálie, které nástupu Huga Cháveze do prezidentského úřadu předcházely. Třetí kapitola tedy představuje politický vývoj ve Venezuele do roku 1998, na základě kterého je možné identifikovat, jakým způsobem došlo k převzetí moci.

Zmínit je třeba již rok 1992, kdy se Hugo Chávez poprvé významněji objevil na politické scéně, a to svým pokusem o státní převrat, který ovšem nevyšel. Důležitější již byly prezidentské volby v roce 1998, které Hugo Rafael Chávez Frías vyhrál a začal svou dlouhou politickou kariéru v čele Venezuely. Chávezovi se během několika let podařilo zdiskreditovat dlouholetý venezuelský stranický systém, k čemuž mu výrazně napomohly události v 90. letech minulého století, kdy panovala špatná ekonomická situace a obyvatelé přestávali být se stávajícím režimem spokojeni. Oslabení stranického systému využil Chávez maximálně ve svůj prospěch a začal ve Venezuele budovat vlastní silné postavení jako prezident. K tomu mu pomohla jednak neutralizace zavedených opozičních sil a také okamžitá úprava institucionálního rámce země, díky čemuž ve svých rukou kumuloval moc. Tento průběh zcela odpovídá jedné ze tří možností, jak může režim soutěživého autoritářství vzniknout, které ve své práci „The Rise Of Competitive Authoritarianism“ představují výše zmínění autoři. Přerod v soutěživě autoritářský režim je podle Levitského s Wayem možný během rozpadu demokratického režimu, kdy dlouhodobé politické nebo ekonomické krize umožňují podrýt demokratické instituce. Chávez se sice neujal

moci státním převratem, který autoři jako příklad zmiňují, ale na druhou stranu se o něj skutečně pokusil a tento pokus o puč dal základ pro pozdější úspěch v prezidentských volbách. Samotný způsob vzniku nového režimu by ovšem sám o sobě nebyl dostačující ke konstatování, že ve Venezuele skutečně vznikla a fungovala soutěživě autoritářská vláda.

Důležité je podrobně se podívat především na samotné režimy, které ve Venezuele v posledních sedmnácti letech fungovaly. Třetí kapitola je srovnává v kontextu voleb, legislativy a hracího pole, k nimž Steven Levitsky a Lucan A. Way v rámci svého konceptu poskytují několik souborů indikátorů, podle nichž lze určit, zda se jedná o soutěživé autoritářství, či nikoliv. Režimy Huga Cháveze i Nicoláse Madura během celé délky svých trvání vykazují mnoho společných prvků, jež jsou zároveň charakteristické právě pro režimy soutěživého autoritářství. V takovém režimu je důležité, že klíčovou roli hrají demokratické instituce, respektované vládou i opozicí, což ve Venezuele platilo bez výjimky po dobu vlád obou posledních prezidentů. Zároveň ale není možné tento režim klasifikovat jako demokratický, protože demokratické principy a pravidla byly ve Venezuele velice často porušovány.

Klíčovou institucí pro posuzování režimu představují volby, které ve Venezuele pravidelně probíhají, ale nesou množství nedemokratických prvků. Od demokratických principů se začal Hugo Chávez odklánět ihned po svém nástupu do prezidentské funkce v roce 1999. Změnou ústavy proměnil celý politický systém Venezuely včetně toho volebního, čímž poprvé ukázal jisté autoritářské tendence, které se pak v menší či větší míře projevovaly po celou dobu jeho vlády. Během voleb pravidelně docházelo k zastrašování opozičních představitelů, vládní režim neustále vytvářel pro opozici překážky ztěžující vedení rovné soutěže a v jeho prospěch pracovaly formálně nezávislé instituce jako Národní volební rada a Nejvyšší soud. Nejen během konání voleb docházelo také k narušování občanských svobod, které pro Levitského a Wayne představují další soubor indikátorů, jak rozpoznat soutěživé autoritářství. Důležitou roli sehrávají v rámci venezuelského politického systému (především soukromá) média, která ji převzala v novém miléniu, jelikož se po rozpadu tradičního stranického systému z 20. století ve Venezuele nenacházely příliš silné opoziční strany.

Jejich pozici tak zaujala právě média, která dokázala mnohem efektivněji mobilizovat voliče než roztříštěná opozice a v roce 2002 nakonec svolané demonstrace přerostly v pokus o puč. Právě tehdy si Hugo Chávez uvědomil, jakou hrozbu pro něj soukromá média představují, a prosadil několik zákonů, které posilovaly vládní dohled nad sdělovacími prostředky v zemi a také režimu dávaly v médiích větší prostor pro sebe prezentaci. Role médií, proti jejichž kritice vláda bojovala neudělením vysílacích práv či tvrdou cenzurou, potlačováním svobody slova a volného přístupu k informacím, se tím pádem významně proměnila. Jejich role jako tzv. „hlídacího psa demokracie“ byla ve Venezuele ochromena, a naopak došlo k velké polarizaci provládních a opozičních médií, což následně přinášelo ztrátu objektivitu. Zatímco pro Cháveze to byl jen další krok v jeho cestě za koncentrací co největší moci, Venezuela se kvůli tomu stále více odkláněla od demokratických přístupů a blížila se těm autoritářským.

To stejné platí také o přístupu k opozici, jaký vládnoucí režim praktikoval. Zastrahující a agresivní rétorika byla vlastní oběma prezidentům, byť jako řečník byl mnohem lepší charizmatický Chávez. Vedle toho ovšem docházelo také k fyzickému zastrašování a zatýkání opozičních představitelů, což režim když ne přímo inscenoval, tak minimálně podporoval. K protestům a střetům znepřátelých táborů docházelo při různých příležitostech, ale po nástupu Madura se jejich frekvence zvýšila. Ve Venezuele panoval po skonu Huga Cháveze velmi neutěšený stav, protože krachovala ekonomika a zdravotnictví a obyvatelé neměli přístup ani k základním potravinám. Vše pak eskalovalo během předvolební kampaně v roce 2015, kdy byly na mítinky opozičních stran neustále pořádány ozbrojené útoky, a nakonec byl jeden z jejich představitelů zastřelen. Zastrahování, fyzické útoky i cílené omezování svobody slova jsou faktory, které ve Venezuele pošlapávaly občanské svobody a byly dalším signálem, že zemi ovládá prezident s autoritářskými tendencemi. Nutno podotknout, že Nicolás Maduro toho mnoho zdědil po svém předchůdci, ale na druhou stranu z nedemokratických kroků a zásahů nepolevoval, spíše naopak. Maduro totiž velice rychle zjistil, že z velice nepříznivé socioekonomické situace ho nedostane nic jiného než vláda pevné ruky, jakou praktikoval právě Chávez. Jenže oproti jeho prezidenství stál Maduro před zcela jinou situací. Když byl Chávezův režim v největší krizi (období kolem roku 2003), zahájil tehdy prezident

masivní sociální programy, kterými mířil na nižší sociální vrstvy. Bohaté programy financoval z ropy, která tvořila velké procento venezuelských příjmů, a chtěl s nimi snížit chudobu a velké sociální rozdíly. Tyto sociální programy se ukázaly jako velice efektivní nástroj k získávání podpory napříč obyvatelstvem, ale jelikož byly na příjmech ropy maximálně závislé, představoval jakýkoliv propad příjmů z ropy ohrožení jejich fungování i pozice samotného prezidenta. Pro Madura ovšem představoval problém už jen fakt, že se k podobným krokům uchýlit vůbec nemohl, protože příjmy z ropy během několika let zásadně klesly.

Hugo Chávez navíc nepřitahoval voliče jen populistickými sociálními programy, ale také velké části obyvatel imponoval jako lídr. Za Chávezovými úspěchy zdaleka nestála jen prováděná politika či situace v zemi, ale také jeho charisma, kterým na svou stranu získával masy lidí a pod rouškou určité vlastní ideologie si udržoval nad děním kontrolu. Nicolás Maduro takovým charizmatem a silou osobnosti nedisponuje, což přináší problémy už v základní vlastnosti, kterou Chávez bravurně ovládal: přitahovat chudší obyvatele, kteří se upínali k jeho vizím. Od Madura se tak očekávalo, že by mohl proměnit ekonomické směřování země za účelem vyřešení krachující venezuelské ekonomiky, jenže nic takového nepřišlo. Naopak začal Maduro posilovat jiný prvek, patřící spíše k autoritářským režimům – armádu. Přesněji řečeno se jednalo o militarizaci jeho vlády, a to v mnohem větším měřítku, než kdy dopustil Hugo Chávez. I on si s armádními složkami velice dobře rozuměl, ale až u Madurova prezidentsví můžeme mluvit o významnějším proniknutí armádních představitelů do nejvyšších politických a mocenských pater. Maduro se totiž na ozbrojené síly spoléhal prakticky od začátku svého prezidentského mandátu, a to zejména z toho důvodu, že u veřejnosti neustále ztrácel na popularitě, kde na rozdíl od svého předchůdce nadále nemohl hledat podporu, a tak armáda zůstala jediným zdrojem jeho autority. Armádní generálové tak obsadili posty ve vedení státních firem, největší státní banky, televizních stanic nebo státní těžební společnosti. Díky loajální armádě dosud Maduro dokáže odolávat nekončícím demonstracím proti jeho režimu, jenže těmito kroky zároveň militarizuje vládní politiku, které se tak teoreticky může dostat do vojenského područí. Venezuelská historie na podobné vojenské puče pamatuje a bude záležet na tom, zda Maduro dokáže při stále se zhoršující se situaci ve Venezuele – což pro něj osobně představuje

především pokus opozice o vyhlášení odvolávacího referenda – udržet generály pod kontrolou.

S touto situací nakonec souvisí také inherentní napětí, které Levitsky a Way ve svém konceptu soutěživého autoritářství popisují jako opoziční tlaky na vládnoucí režim, který jim je však schopen odolávat, a to za předpokladu, že dokáže v rámci mezí koexistovat s demokratickými institucemi, byť manipulovanými, a zároveň se mu bude dařit opozici určitým způsobem pacifikovat. Takové inherentní napětí lze pozorovat během všech sedmnácti let, nicméně až za vlády Nicoláse Madura se dostalo zřejmě na nejzazší udržitelnou mez, kterou představuje fakt, že prezident obrovskému tlaku opozice odolává jen za pomoci armádních složek a budoucnost celé země je nejistá. Režim soutěživého autoritářství, který lze ve Venezuele v posledních sedmnácti letech dle předložených skutečností identifikovat, totiž Nicolás Maduro od svého nástupu stále více přibližuje plnému autoritářství. Režim nyní čelí dosud největší mobilizaci opozice a odpůrců režimu v novodobé historii Venezuely a pro chavisty se již může stát nemožné se z nepříznivé situace dostat. Odvolací referendum, které se proti prezidentu Madurovi připravuje, může být začátkem konce režimu, který Venezuelu ovládal téměř dvacet let.

Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura

Bílek, Jaroslav. 2015. „Hybridní režimy jako svébytná kategorie politických režimů: Komparace vybraných přístupů.“ *Středoevropské politické studie* 17, č. 2, 212–233.

Buben, Radek, Dvořáková, Vladimíra a Němec, Jan. 2012. *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Carlson, Chris. 2007. „Opposition Students Protest Constitutional Reform in Caracas.“ *Venezuelanalysis.com*. Dostupné na: <http://venezuelanalysis.com/news/2757> (15. 7. 2016).

Coppedge, Michael. 1992. „Venezuela’s Vulnerable Democracy.“ *Journal of Democracy* 3, č. 4, 32–42.

Corrales, Javier. 2013. „Chavismo after Chávez.“ *Foreign Affairs*. Dostupné na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/venezuela/2013-01-04/chavismo-after-ch-vez> (15. 7. 2016).

Crisp, Brian. 2000. *Democratic Institutional Design: The Powers and Incentives of Venezuelan Politicians and Interest Groups*. CA: Stanford University Press.

Diamond, Larry. 2002. „Thinking about hybrid regimes.“ *Journal of Democracy* 13, č. 2, 21–35.

Drahokoupil, Štěpán. 2014. „Labyrintem hybridních režimů: přístupy, kategorie a typologie.“ *Politologická revue* 20, č. 1, 3–26.

Ellner, Steve a Tinker Salas, Miguel. 2007. *Hugo Chávez and The Decline of an Exceptional Democracy*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.

Ellner, Steve. 2003. „Introduction: The Search for Explanations.“ In: *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization, and Conflict*. Ed. Steve Ellner a Daniel Hellinger. Boulder: Lynne Rienner, 7–26.

Freedom House. 2010. *Freedom in the World 2010*. Freedom House.

Goodall, Andy. 2005. „The Facts About Venezuela's Parliamentary Elections.“ *Venezuelanalysis.com*. Dostupné na: <https://venezuelanalysis.com/analysis/1522> (15. 7. 2016).

Halling, Matt. 2009. „Ready to Rumble: Referendum Facts & Law.“ *Venezuelanalysis.com*. Dostupné na: <https://venezuelanalysis.com/analysis/4116> (15. 7. 2016).

- Hellinger, Daniel. 2003. „Political Overview: The Breakdown of Puntofijismo and Rise of Chavismo.“ In: *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization, and Conflict*. Ed. Steve Ellner a Daniel Hellinger. Boulder: Lynne Rienner, 27–54.
- Hellinger, Daniel. 2005. „When "No" Means "Yes to Revolution": Electoral Politics in Bolivarian Venezuela.“ *Latin American Perspectives* 32, č. 3, 8–32.
- Huntington, Samuel P. 2008. *Třetí vlna. Demokratizace na sklonku dvacátého století*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Chytilík, Roman, Šedo, Jakub, Lebeda, Tomáš et al. 2009. *Volební systémy*. 4. vydání. Brno: Portál.
- Karl, Terry L. 1995. „The Hybrid Regimes of Central America.“ *Journal of Democracy* 6, č. 3., 72–86.
- Klíč, Zbyněk. 2007. „Jak se vládne ve Venezuele.“ *CEVRO Revue* 2007, č. 2. Dostupné na: <http://www.cevro.cz/cs/194610-jak-vladne-venezuele> (14. 6. 2016).
- Kozloff, Nikolas. 2007. *Hugo Chávez: Oil, Politics, and the Challenge to the U.S.* Gordonsville: Palgrave Macmillan.
- Leech, Garry. 2006. *Crude Interventions: The United States, Oil and the New World (Dis)Order*. Zed Books.
- Levitsky, Steven a Way, Lucan A. 2002. „The Rise of Competitive Authoritarianism.“ *Journal of Democracy* 13, č. 2, 51–65.
- Levitsky, Steven a Way, Lucan A. 2010. *Competitive Authoritarianism, Hybrid regimes after Cold War*. New York: Cambridge University Press.
- Lombardi, John. 2003. „Prologue: Venezuela's Permanent Dilemma.“ In: *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization, and Conflict*. Ed. Steve Ellner a Daniel Hellinger. Boulder: Lynne Rienner, 1–6.
- Mather, Steven. 2006. „Manual Rosales Nominated as Venezuela's Main Opposition Candidate.“ *Venezuelanalysis.com*. Dostupné na: <https://venezuelanalysis.com/news/1876> (15. 7. 2016).
- Molina, José a Pérez, Carmen. 2004. „Radical Change at the Ballot Box: Causes and Consequences of Electoral Behavior in Venezuela's 2000 Elections.“ *Latin American Politics and Society* 46, č. 1, 103–134.
- Myers, David. J. 2007. „Venezuela: Consolidating a Different Democracy.“ In: *Latin America Politics and Development*. 6. vydání. Eds. Wiarda, Howard J. a Kline, Harvey F. New York: Westview Press, 268–303.

- Nelson, Brian A. 2009. *The Silence and the Scorpion: The Coup Against Chavez and the Making of Modern Venezuela*. New York: Nation Books.
- Neuman, Laura a McCoy, Jennifer. 2001. *Observing Political Change in Venezuela: The Bolivarian Constitution and 2000 Elections*. The Carter Center.
- Novotná Nachtigallová, Mariana. 2010. „Venezuela.“ In: *Politické systémy Latinské Ameriky*. Praha: Economia.
- Pion-Berlin, David a Trinkunas, Harold. 2005. „Democratization, social crisis and the impact of military domestic roles in Latin America.“ *Journal of Political and Militar Sociology* 33, č. 1, 5–24.
- Price, Phillip. 2009. „How Bolivarian is the Bolivarian Revolution: Hugo Chávez and the Appropriation of History“. *McNair Scholars Research Journal* 5, č. 1, 34–43.
- Říchová, Blanka. 2002. *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál.
- Sugget, James a Pearson, Tamara. 2010. „Venezuela's National Assembly Passes Enabling Law for Chavez.“ *Venezuelanalysis.com*. Dostupné na: <http://venezuelanalysis.com/news/5879> (14. 6. 2016).
- Welsh, Friedrich a Werz, Nikolaus. 2002. „Venezuela po puči.“ *Mezinárodní politika* 27, č. 7. 25–27.
- Wilpert, Gregory. 2003. „Venezuela's New Constitution.“ *Venezuelanalysis.com*. Dostupné na: <https://venezuelanalysis.com/analysis/70> (14. 6. 2016).
- Wilpert, Gregory. 2007. *Changing Venezuela by Taking Power: The History and Policies of the Chavez Government*. London: Verso.

Internetové zdroje

- BBC. 2015a. *Venezuela election: Maduro's Socialists trounced*. BBC 7. 12. 2015. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-35019111> (22. 7. 2016).
- BBC. 2015b. *Venezuela opposition politician Luis Manuel Diaz killed*. BBC 26. 11. 2015. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-34929332> (22. 7. 2016).
- BBC. 2015c. *Venezuela opposition leader Leopoldo Lopez sentenced*. BBC 11. 9. 2015. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-34217285> (22. 7. 2016).
- BBC. 2016. *Venezuela: What changes will the new Congress bring?* BBC 7. 1. 2016. Dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-35024619> (22. 7. 2016).

Bloomberg. 2014. *Amnesty Reports Dozens of Venezuela Torture Accounts*. Bloomberg 1. 4. 2014. Dostupné na: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-04-01/amnesty-reports-dozens-of-venezuela-torture-accounts> (22. 7. 2016).

Bloomberg. 2015. *Venezuela's Lame-Duck Congress Names New Supreme Court Justices*. Bloomberg 23. 12. 2015. Dostupné na: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-12-23/venezuela-s-lame-duck-congress-names-new-supreme-court-justices> (22. 7. 2016).

Bloomberg. 2016. *Venezuela Supreme Court Upholds Maduro's Emergency Decree*. Bloomberg 12. 2. 2016. Dostupné na: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-02-12/venezuela-supreme-court-upholds-maduro-emergency-economic-decree> (22. 7. 2016).

CNE. 2013. *Divulgación Presidenciales 2013*. CNE 14. 4. 2013. Dostupné na: http://resultados.cne.gob.ve/resultado_presidencial_2013/r/1/reg_000000.html (22. 7. 2016).

Crisis Group. 2015a. *The End of Hegemony: What Next for Venezuela?* Crisis Group 21. 12. 2015. Dostupné na: <https://www.crisisgroup.org/latin-america-caribbean/andes/venezuela/end-hegemony-what-next-venezuela> (22. 7. 2016).

Crisis Group. 2015b. *Venezuela Parliamentary Elections 2015: A Tilted Playing-field*. Crisis Group 26. 10. 2015. Dostupné na: <http://blog.crisisgroup.org/latin-america/2015/11/26/venezuela-parliamentary-elections-2015-a-tilted-playing-field/> (22. 7. 2016).

El Nacional. 2015a. *Temen violencia el 6-D por la existencia de 71 colectivos armados*. El Nacional 3. 11. 2015. Dostupné na: http://www.el-nacional.com/politica/Temen-violencia-existencia-colectivos-armados_0_731927047.html (22. 7. 2016).

El Nacional. 2015b. *Tribunal de Brasil decidió no observar elecciones parlamentarias en Venezuela*. El Nacional 19. 11. 2015. Dostupné na: http://www.el-nacional.com/mundo/Tribunal-Brasil-elecciones-parlamentarias-Venezuela_0_741525918.html (22. 7. 2016).

Foreign Policy. 2015a. *The World Is Watching Caracas*. Foreign Policy 2. 10. 2015. Dostupné na: <http://foreignpolicy.com/2015/10/02/the-world-is-watching-caracas-venezuela-elections/> (22. 7. 2016).

Foreign Policy. 2015b. *For Venezuela, Election Monitoring With a Wink and a Nod*. Foreign Policy 10. 8. 2015. Dostupné na: <http://foreignpolicy.com/2015/08/10/for-venezuela-election-monitoring-with-a-wink-and-a-nod/> (22. 7. 2016).

Independent. 2016. *Venezuela is going to shut down for a whole week because of an energy crisis*. Independent 18. 3. 2016. Dostupné na: <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/venezuela-is-going-to-shut-down-for-a-whole-week-because-of-an-energy-crisis-a6939246.html> (22. 7. 2016).

NBC News. 2015. *Venezuela's Nicolas Maduro Asks for Decree Powers to Counter U.S.* Caracas: NBC News 11. 3. 2015. Dostupné na: <http://www.nbcnews.com/news/latin-america/venezuelas-nicolas-maduro-asks-decree-powers-counter-u-s-n321226> (22. 7. 2016).

PanAm Post. 2016. *Despite Government Obstacles, Over a Million Venezuelans March on Caracas*. PanAm Post 1. 9. 2016. Dostupné na: <https://panampost.com/karina-martin/2016/09/01/despite-government-obstacles-over-a-million-venezuelans-march-on-caracas/> (4. 9. 2016).

Reuters. 2013a. *Venezuela's Maduro stuck in shadow of 'El Comandante' Chavez*. Caracas: Reuters 4. 10. 2013. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/us-venezuela-maduro-idUSBRE99304A20131004> (22. 7. 2016).

Reuters. 2013b. *Venezuela's Maduro says 2013 annual inflation was 56.2 pct*. Reuters 30. 12. 2013. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/venezuela-inflation-annual-idUSL2N0K90V020131230> (22. 7. 2016).

Reuters. 2015a. *Popularity of Venezuela's Maduro inches down to 24.3 percent*. Caracas: Reuters 13. 8. 2015. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/us-venezuela-maduro-idUSKCN0QI25Y20150813> (22. 7. 2016).

Reuters. 2015b. *Jailed Venezuela opposition leader Lopez ends hunger strike*. Reuters 23. 6. 2015. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-idUSKBN0P322F20150623> (22. 7. 2016).

Reuters. 2015c. *Venezuela opposition activist shot dead, party says*. Reuters 25. 11. 2015. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/us-venezuela-election-death-idUSKBN0TF04220151126#UAIpSXEOF3p2K086.99> (22. 7. 2016).

Reuters. 2016a. *Small protests proliferate in simmering Venezuela*. Caracas: Reuters 17. 3. 2016. Dostupné na: <http://uk.reuters.com/article/uk-venezuela-politics-protests-idUKKCN0WJ1CG> (22. 7. 2016).

Reuters. 2016b. *Venezuela election board okays opposition recall push first phase*. Caracas: Reuters 1. 8. 2016. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-idUSKCN10C3DV> (12. 8. 2016).

The Carter Center. 2012. *Carter Center Study Mission Pre-Election Report for the Oct. 7, 2012, Venezuelan Presidential Election*. The Carter Center. The Carter Center 5. 10. 2012. Dostupné na: https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/peace_publications/election_reports/venezuela-pre-election-rpt-oct-2012.pdf (22. 7. 2016).

The Carter Center. 2013. *Carter Center Issues Report on Venezuela Election*. The Carter Center 2. 7. 2013. Dostupné na: <https://www.cartercenter.org/news/pr/venezuela-070313.html> (22. 7. 2016).

The Guardian. 2014. *Venezuela protests are sign that US wants our oil, says Nicolás Maduro*. Caracas: The Guardian 8. 4. 2014. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2014/apr/08/venezuela-protests-sign-us-wants-oil-says-nicolas-maduro> (22. 7. 2016).

The Guardian. 2016a. *Venezuela president declares economic emergency as inflation hits 141%*. The Guardian 16. 1. 2016. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/16/venezuela-president-declares-economic-emergency-as-inflation-hits-141> (22. 7. 2016).

The Guardian. 2016b. *Venezuela president Nicolás Maduro's recall vote may not happen until 2017*. Caracas: The Guardian 9. 8. 2016. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2016/aug/09/venezuela-president-recall-vote-nicolas-madura> (12. 8. 2016).

The Washington Post. 2013. *Venezuelan president Maduro given power to rule by decree*. Caracas: The Washington Post 19. 11. 2013. Dostupné na: https://www.washingtonpost.com/world/the_americas/venezuelan-president-maduro-given-power-to-rule-by-decree/2013/11/19/af304c3c-516b-11e3-9ee6-2580086d8254_story.html (22. 7. 2016).

Yahoo News. 2016. *Venezuela tense as cops block anti-president march*. Caracas: Yahoo News 12. 5. 2016. Dostupné na: <https://www.yahoo.com/news/venezuela-tense-protesters-march-against-president-165222298.html> (22. 7. 2016).